

MUSHAFA ABDESTSİZ DOKUNMA MESELESİ

Doç. Dr. Ali AKPINAR*

Problem:

Kur'ân'a abdestsiz dokunulabilir mi?

Kur'ân'a abdestsiz dokunulamaz, hükmünün dayanağı nedir?

Kur'ân'a abdestsiz dokunulamayacağına dair ayet var mıdır?

Kur'ân'a abdestsiz dokunulamayacağı konusunda referans olarak gösterilen ayette geçen Kitab, Mekkûn, Mess, Mutahhar kelimelerinin Kur'ân bütünlüğü içerisinde anlamları nedir?

Söz konusu ayet nerede ve ne için inmiştir, hüküm ifade eder mi?

Bu ayetten kimler nasıl hüküm çıkarmışlardır?

Kitaba temiz olarak dokunmanın anlamı nedir?

Levh-i Mahfuzdaki Kitab'dan maksat nedir?

Levh-i Mahfuzdaki kitaba temiz olanlardan başkasının dokunmamasının bize anlatılmasındaki hikmet nedir?

Müslüman olmayanlara Kur'ân mesajı nasıl ulaştırılacak ve onların Kelamullahı dinlemeleri nasıl mümkün olacaktır?

Biz bu çalışmamızda bu sorulara cevaplar ararken öncelikle konuya referans gösterilen ayeti anlamaya gayret edecek, konu ile ilgili hadis ve fetvalara ise kısaca değinerek onların geniş değerlendirilmesini hadis ve fıkıhçılara bırakacağız.¹ Vakıa suresinin söz konusu ayetlerini anlamaya çalışırken önce bu ayetlerden önce Kur'ân ile ilgili olarak inen ayetleri nüzul sırasına göre sıralayarak Vakıa suresi ayetlerinin indiği ortamı tesbit etmeye ve ayetlerde yer alan lafızların manalarını Kur'ân bütünlüğü içerisinde tesbit etmeye ve son olarak da müslüman olmayanlara Kur'ân mesajının nasıl ulaştırılacağı sorusuna cevap aramaya çalışacağız.

I. MUSHAFA ABDESTSİZ DOKUNMA

a. Vakıa Surei 75-80. Ayetlerinin Nüzul Ortamını Belirleyen Ayetler

---

* C. Ü. İlahiyat Fakültesi Tefsir Öğretim Üyesi.

¹ Konu ile ilgili hadisler, fetvalar ve onların değerlendirilmesi için bkz. Hüeyin Atay, "Kur'ân ve Temizlik" , E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi, II, 13-62. Atay, bu makalesinde bizim söz konusu ettiğimiz Vakıa suresi ayetlerinden yasak bir hükmün çıkamayacağını belirtmiş, daha sonra da 'Mümin pis olmaz' hadisi başta olmak üzere çeşitli rivayetlerden yola çıkarak abdestsiz Kur'ân okunmaz şeklindeki bir yasağı Kur'ân okumaya engel görmüş ve bazı müslümanların Kur'ân'a saygıyı yalnızca onun Mushafına gösterilen saygı ile sınırladıklarına vurgu yaparak sonuçta Kur'ân Mushafına abdestsiz dokunulabilir görüşünü öne çıkarmış; aksi görüşte olanların ise dayandıkları delillerin zayıf ve tutarsız olduğunu ileri sürerek bir anlamda onları yerden yere vurmuştur.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

Kur'ân'a abdestsiz dokunulamayacağı hükmüne delil olarak gösterilen Vakıa suresinin aşağıda inceleyeceğimiz ayetlerinden önce, *Derveze'nin* nüzul sırasına göre yaptığı sure tertibe göre, Kur'ân-ı Kerim ile ilgili olarak inen ayetlere bakmamız yerinde olacaktır. Zira bu ayetler, Nübüvvetin ilk beş yılında inen Vakıa suresinin söz konusu ayetlerinin nüzul ortamını belirleyecek ve ne için indiğini net bir biçimde ortaya koyacaktır. Biz konunun iyice anlaşılabilmesi için, tekrar olsa da bu ayetlerin tümünü zikredeceğiz.

Bu konuda Alak suresinden sonra ikinci sırada inmiş olan² Kalem suresinde şu ayetler yer almıştır:

"Nun; kalem ve onunla yazılanlara and olsun ki, sen Rabbinin nimetine uğramış bir kimsesin, deli değilsin. Doğrusu sana kesintisiz bir ecir vardır. şüphesiz sen büyük bir ahlaka sahipsin. Hanginizin aklından zoru olduğunu yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler. Doğrusu senin Rabbin, yolundan sapıtanları çok iyi bilir. O, doğru yolda olanları da çok iyi bilir." (1-7)

"Ayetlerimiz ona okunduğu zaman, 'Öncekilerin masalları' der." (15)

"Yoksa okuduğunuz bir kitabınız mı var?" (37)

"Yoksa, gaybın bilgisi kendilerinin katında da onlar mı yazıyorlar?" (47)

"Rabbi onu seğip iyilerden kıldı. Doğrusu inkar edenler, Kur'ân'ı dinlediklerinde nerdeyse seni gözleriyle yıkıp devireceklerdi. 'O delidir' diyorlardı. Oysa Kur'ân, alemler için bir öğütten başka bir şey değildir." (51-52)

İlk olarak 'Kur'ân' isminin açıkça geçtięi³ ve üçüncü sırada inen Müzzemmil suresinde de şu ayetler yer almıştır:

"Ey örtünüp bürünen! Gecenin yarısında, istersen biraz sonra, istersen biraz önce bir müddet için kalk ve ağır ağır Kur'ân oku. Doğrusu Biz, sana, taşıması ağır bir söz vahyedeceğiz." (1-5)

"Onların söylediklerine sabret, yanlarından güzellikle ayrıl." (10)

"Artık, Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun.."(20)⁴

Dördüncü sırada inen ve ilk olarak açık davet ve uyarı emrinin yer aldıęı⁵ Müddessir suresinde de şu ayetler yer almıştır:

"Tek olarak yaratıp kendisine bol bol mal, çevresinde bulunan oğullar verdiğim ve nimetleri yaydıkça yaydığım o kimseyi Bana bırak. Bir de verdiğim nimetten artırmamı umar. Hayır; hayır; çünkü o, Bizim ayetlerimize karşı son derece inatçıdır. Onu sarp bir yokuşa sardıracağım. Çünkü o, düşündü, ölçtü biçti; canı çıkası, ne biçim ölçüp biçti! Canı çıkası; sonra yine ne biçim ölçüp biçti! Sonra baktı; sonra kaşlarını çattı, suratını astı; sonra

² Bkz. İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, I, 40.

³ Bkz. İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, I, 74.

⁴ Bu cümlenin iki kere yer aldığı Müzzemmil suresinin 20. ayeti, Cumhura göre Medine'de inmiştir. Bkz. İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, I, 85-86.

⁵ Bkz. İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, I, 91.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

da sırt çevirip büyüklük tasladı. 'Bu sadece öğretilегelen bir sihirdir. Bu Kur'ân yalnızca bir insan sözüdür' dedi. İşte bu adamı yakıcı bir ateşe yashıyacağım." (11-26)

Yedinci sırada inen Tekvîr suresinin son bölümünde de şu ayetler yer almıştır:

"Gündüz sinip geceleri gözükен gezenlere and olsun.. Kararmaya başlayan geceye and olsun.. Ağarmaya başlayan sabaha and olsun ki.. Bu Kur'ân, arşın sahibi katında değerli, güçlü, sözü dinlenen ve güvenilen şerefli bir elçinin getirdiği sözdür. Arkadaşımız (Muhammed) asla deli değildir. And olsun ki, o, Cebrail'i apaçık ufukta görmüştür. Peygamber, görülmeyenler hakkında söylediklerinden ötürü töhmet altında tutulamaz. Bu Kur'ân, kovulmuş şeytanın sözü olamaz. Nereye gidiyorsunuz? Kur'ân, ancak aranızda doğru yola girmeyi dileylene ve alemlere bir öğüttür. Alemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe sizler bir şey dileyemezsiniz." (15-29)

Sekizinci sırada inen A'lâ suresinde ise şöyle buyurulmuştur:

"Sana Biz okutacağız ve asla unutmayacaksın. " (6)

Hız. Peygamberin Rabbânî müşahadelerini ve vahiy meleğini gördüğünü haber veren ve yirmi üçüncü sırada inen Necm suresinin ilk bölümünde ise şu ayetler yer almıştır:

"Batmakta olan yıldızla and olsun ki.. Arkadaşımız (Muhammed) sapmamış ve azmamıştır. O, kendiliğinden konuşmamaktadır. Onun konuşması ancak, bildirilen bir vahiy iledir. Ona, çetin kuvvetlere sahip ve güçlü olan öğretmiştir; en yüksek ufukta iken doğruluvermiş. Sonra yaklaşmış ve inmiştir. Araları iki yay aralığı kadar belki daha da yakın oldu. Allah o anda kuluna vahyedeceğini etti. Gözünün gördüğünü gönlü yalanlamadı." (1-11)

Yirmi dördüncü sırada inen Abese suresinde de şu ayetler yer almıştır:

"Hayır hiç de öyle değil! Doğrusu o bir öğüttür. Dileyen onu öğüt kabul eder. O, kutsal kılınmış, yüceltilmiş, arınmış sahifeler üzerindedir. İyi kimseler, saygı değer elçilerin ellerindedir." (11-16) Ayetler Kur'ân'ın arınmış sahifelerde ve saygı değer elçilerin ellerinde bulunduğunu bildirmekte ise de, Kur'ân'ın bizim anladığımız anlamda bir kağıda yazılı olarak Hız. Peygambere inmediği bilinen bir gerçektir.

Yirmi beşinci sırada inen Kadir suresi ilk ayetinde de şöyle buyurulmuştur:

"Doğrusu, Biz, onu kadir gecesinde indirmişizdir."

Yirmi yedinci sırada inen ve ilk olarak 'Levh-i Mahfuz'un geçtiği Bürûc suresinin son ayetleri de şöyledir:

"Doğrusu inkar edenler, hep yalanlayagelmişlerdir. Oysa Allah onları ardlarından çevirmiştir. Doğrusu o, Levh-i Mahfuz'da bulunan şanlı bir Kur'ân'dır." (19-22)

Levh, üzerine yazı yazılabilen yüzeydir. Tefsîr kitaplarında Levh-ı Mahfûz hakkında çok fazla ayrıntı yer almışsa da, Kur'ân'da Levh'in mahiyeti hakkında açık bir bilgi yoktur. Bu nedenle bu konuda susmak en sağlıklı yoldur. Öte yandan Yüce Allah'ın, sözlerini, bilgisini, emir ve takdirini zabt etmek için maddî levhalara yazmaya ihtiyacı yoktur. Ama insanların adeti, muhafaza etmek istedikleri bilgi ve olayları yazıya geçirmek olduğu için; Kur'ân tahrif ve tebdilden

korunmuşluğunu bildiren ayetlerde de, konunun iyice anlaşılmasını sağlamak için teşbih yoluyla böyle bir anlatım tercih edilmiştir.⁶ Yani Kur'ân yahut Allah'ın apaçık bir Kitapta yazılı olduğunu söylediği şeyler, Yüce Allah'ın katında bizim anladığımız anlamda bir kağıt ve benzeri şeye, bizim bildiğimiz şekilde yazılı değildir. Ama Kur'ân'ın sonraki kuşaklara tahrif ve tağyirsiz ulaştırılabilmesi için yazıya geçirilmesi gerektiğini vurgulamak için, Kur'ânın muhatabı olan insanların unutmamak için yazıya başvurmak zorunda oldukları bilindiği için Allah katında yazılı malzeme (kitap) den bahsedilmiştir. Zaten 'Levh' kelimesi sadece bu ayette tekil olarak ve Allah katındaki mahiyetini bilemeyeceğimiz levha için kullanılmıştır. Bunun dışında kelimenin çoğulu üç ayette Hz. Musa'ya verilen levhalar anlamında⁷, bir ayette Hz. Nuh'un gemisi hakkında⁸ kullanılmıştır.

Otuz birinci sırada inen Kıyame suresinde de şu ayetler yer almıştır:

"Cebrail sana Kur'ân okurken, unutmamak için acele edip onunla beraber söyleme. Doğrusu onu kalbine yerleştirmek ve onu sana okutturmak Bize düşer. Biz onu okuttuğumuz zaman, onun okumasını izle. Sonra onu sana açıklamak Bize düşer." (16-19) Önemine binaen Kıyâme suresinde iki veya üç sene sonra inen Tâhâ suresinde konuya bir kez daha değinilmiştir.

Otuz dördüncü sırada ine Kâf suresinin başında da Kur'ân'a yemin edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Kaf. Şanlı Kur'ân'a and olsun. Kafirler, aralarından bir uyarıcının gelmesine şaşıtlar da: 'Bu şaşılacak bir şey; öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman dirilecek miyiz? Bu, ihtimali olmayan bir dönüşür' dediler. Onlardan kimlerin ölüp toprağa karıştığını biliyoruz. Katımızda koruyan bir kitap (Kitab hafız) vardır." (1-4)

"Onların dediklerini Biz biliriz. Sen onların üzerinde bir zorba değilsin; tehdidimden korkanlara Kur'ân'la öğüt ver." (45)

Otuz altıncı sırada inen Târik suresinde de şu ayetler yer almıştır:

"Yağmurun dönüşünü sağlayan göğe ve yarılan yeryüzüne and olsun ki.. Doğrusu bu kesin bir sözdür. O, eğlence için değildir." (11-13)

Otuz yedinci sırada inen Kamer sureinde de şu ayet dört kere tekrarlanır:

"And olsun ki Kur'ân'ı, öğüt olsun diye kolaylaştırdık; öğüt alan yok mudur?" (17, 22, 32, 40)

⁶ Bkz. İzzet Derveze, **et-Tefsîru'l-Hadîs**, I, 259-260. Allah'ın katından, insanlara maddi olarak indiği söylenen bazı şeyler Kur'ân'da zikredilmiştir. Yağmurun (Örneğin 2 Bakara 22...), demirin inmesini (Bkz. 57 Hadîd 25) bir kenara bırakırsak, mucizevî olarak Hz. İbrahim peygambere, kurban etmek için yatırdığı oğlunun kurtulmalığı olarak kurbanın inmesi (Bkz. 27 Saffât 107), kavminin isteği üzere Hz. Musa'nın kavmi İsrailoğullarına 'menn ve selva'nın inmesi (Bkz. 2 Bakara 57; 7 Araf 160; 20 Taha 80), yine Hz. Musa'ya bir takım öğütlerin yazılı olduğu levhaların verilmesi, kavminin isteği üzere Hz. İsa'nın kavmine bir sofranın inmesi (5 Maide 112, 114) gibi. Bunların hepsi hakkında farklı rivayetler kaynaklarımızda yer almıştır. Kur'ân'ın dışındaki diğer ilahî kitapların toptan yahut peyderpey indirildiği hakkında da Kur'ân'da çok net açıklamalar yoktur. İnzâl kelimesininin maddî ve manevisi şeylerin indirilmesi anlamlarına Kur'ân'da farklı kullanımları için bkz. Fîruzabâdî, **Besâir**, II, 49-52; V, 39-41.

⁷ Bkz. 7 Araf 145, 150, 154

⁸ Bkz. 54 Kamer 13. Bir ayette de bu kökten yakıp kavurma anlamına 'Levvâha' kelimesi kullanılmıştır. Bkz. 74 Müddessir 29.

Otuz sekizinci sırada inen Sâd suresi yine Kur'ân'a yeminle başlar:

"Sâd. Öğüt veren Kur'ân'a and olsun ki, inkar edenler gurur ve ayrılık içindedirler."
(1-2)

"Aralarından bir uyarıcının gelmesine şaşmışlardı. İnkarcılar: 'Bu, pek yalancı bir sihirbazdır; tanrıları tek bir tanrı mı yaptı? Doğrusu bu tuhaf bir şeydir' demişlerdi. Onlardan ileri gelenler: 'Yürüyün, tanrılarımıza bağlılıkta direnin, sizden istenen şüphesiz budur. Son dinde de bunu işitmedik; bu ancak bir uydurmadır. Zikir, aramızda ona mı indirilmeliydi?' dediler. Hayır, bunlar Zikrimizden şüphededirler. Hayır, azabımızı henüz tatmamışlardı." (4-8)

"Sana indirdiğimiz bu Kitap mübarektir; ayetlerini iyice düşünsünler, akli olanlar da öğüt alsınlar." (29) İlk olarak 'Kitap' kelimesinin geçtiği bu ayetin indiği sırada Kur'ân henüz tamamlanmamış ve bir kitap haline gelmemişti. Onun yazılı olarak inmediği de bilinen bir gerçektir. Mekke'de inen bu ayette ve başka ayetlerde Kur'ân için yazılı şey anlamına 'Kitap' denilmesi ise, onun iner inmez, aynen indiği gibi vahiy katiplerince yazıya geçirildiğine dikkat çekmek için olsa gerekir.⁹

Otuz dokuzuncu sırada inen, ilk olarak birden fazla hece harfleriyle başlayan ve Mekke döneminin en uzun ve genel olarak Kur'ânın da üçüncü uzun suresi olan A'raf suresinin başında ve sonunda şu ayetler yer almıştır:

"Elif, Lam, Mim, Sad. Sana bir Kitap indirildi. Onunla insanları uyarman ve inananlara öğüt vermen için kalbine bir darlık gelmesin. Rabbinizden size indirilene uyun, O'ndan başka dostlar edinerek onlara uymayın. Ne az öğüt dinliyorsunuz!" (1-3)

"Onlara bir ayet getirmediğin zaman, 'Sen bir tane yapsaydın ya' derler. De ki: 'Ben ancak Rabbin tarafından bana vahyolunana uyarım. Bu inanan bir topluma Rabbinizden açık belgeler, yol gösterme ve rahmettir. Kur'ân okunduğu zaman ona kulak verin, dinleyin ki merhamet olunanız.'" (203-204)

Kırkıncı sırada inen Cin suresi de şu ayetlerle başlamıştır:

"De ki: 'Cinlerden bir topluluğun Kur'ân'ı dinlediği bana vahyolundu; onlar şöyle demişlerdir: 'Doğrusu biz, doğru yola götüren, hayrete düşüren bir Kur'ân dinledik de ona inandık; biz, Rabimize asla hiçbir şeyi ortak koşmayacağız.'" (1-2)

Kırk birinci sırada inen Yâsîn suresinde de şu ayetler yer almıştır:

"Ya, Sin. Kur'ân'ı Hakim'e and olsun ki, sen doğru yol üzere gönderilmiş peygamberlersin. Bu, babaları uyarılmadığından gafil kalmış bir toplumu uyarman için güçlü ve merhametli olan Allah'ın indirdiğidir." (1-6)

"Biz ona şiir öğretmedik, zaten ona gerekmezdi. Bu bir öğüt ve apaçık Kur'ân'dır. Diri olan kimseyi uyarısın ve verilen söz de inkarcıların aleyhine çıksın diye." (69-70) Ayetlerden müşriklerin Peygamberimize şair, Kur'ân'a da şiir dedikleri ilk olarak belirtilmiştir.

Kırk ikinci sırada inen Furkan suresinde de şu ayetler yer almıştır:

---

⁹ Bkz. İzzet Derveze, et-Tefsîru'l-Hadîs, II, 80-81.

"Göklerin ve yerin hükümranlığı kendisinin olan, çocuk edinmeyen, hükümranlıkta ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp bir ölçüye göre düzenleyen ve dünyaları uyarmak üzere kuluna hakkı batıldan ayırdeden Furkan'ı indiren Allah yücelerin yücesidir." (1-2)

"İnkâr edenler: 'Bu Kur'ân, onun uydurduğu yalandan başka bir şey değildir. Ona başka bir topluluk yardım etmiştir' diyerek haksız ve asılsız bir söz uydurdular. 'Kur'ân öncekilerin masallarıdır; başkalarına yazdırıp sabah akşam kendisine okunmaktadır' dediler. De ki: 'Onu, göklerin ve yerin sırrını bilen indirmiştir. Şüphesiz O, bağışlayandır, merhamet edendir.'" (4-6)

"Peygamber, 'Ey Rabbim! Doğrusu kavmim bu Kur'ân'ı terk etmişti' dedi." (30)

"İnkâr edenler: 'Kur'ân ona bir defada indirilmeliydi' derler. Oysa Biz onu böylece senin kalbine yerleştirmek için azar azar indirir ve onu ağır ağır okuruz." (32)

"Sen, inkarcılara uyma, onlara karşı onunla büyük bir cihad et." (52) İlim adamlarımızın çoğuna göre ayetteki zamir Kur'ân'a gitmektedir. Buna göre ayet Kafirlerle karşı Kur'ânla büyük bir cihad başlatılmasını emretmektedir.¹⁰

Kırk dördüncü sırada inen Meryem suresi de şu ayetlerle sona erer:

"Biz Kur'ân'ı Allah'a karşı gelmekten sakınanları müjdelemen ve inatçı bir toplumu uyarman için senin dilinde indirerek kolaylaştırdık. Onlardan önce nice nesilleri yok ettik, şimdi onlardan hiçbirini duyuyor veya bir ses işitiyor musun?" (97-98)

Kırk beşinci sırada inen Tâhâ suresinde ise şu ayetler yer almıştır:

"Ta, Ha. Kur'ân'ı sana, sıkıntıya düşesin diye değil, ancak Allah'tan korkanlara bir öğüt, yeri ve yüce gökleri yaratanın katından bir Kitap olarak indirdik." (1-4)

"Geçmiş olayları sana böyle anlatırız. Katımızdan sana da bir Zikir verdik; kim ondan yüz çevirirse bilsin ki kıyamet günü bir günah yükü yüklenecektir." (99-100)

"İşte Kur'ân'ı, Arapça olarak indirdik, onda tehditleri türlü türlü açıkladık ki belki sakınırlar yahut onlara ibret verir. Gerçek Hükümdar olan Allah Yüce'dir. Kur'ân sana vahy edilirken, vahiy bitmezden önce, unutmamak için, tekrarda acele edip durma, 'Rabbim! İlimce beni artır' de." (113-114)

İniş sırasına göre derlediğimiz bu ayetlerde özetle Hz. Peygamberin cinlenmiş bir deli, sapık, azgın bir kişi ve kendiliğinden, kendi kafasından konuşan biri olmadığı vurgulanmıştır. Yine Kur'ân'ın öncekilerin masalları, sihir, şiir, insan, şeytan sözü, yalan ve uydurma bir söz olmadığı belirtilmiştir. Kur'ânın tamamen gayıb bilgilerinden oluşan bir vahiy olduğu, tüm alemlere bir öğüt, uyarı, müjde, rahmet ve hidayet rehberi olarak geldiği, öğüt alınmak için kolaylaştırılan şerefli bir elçinin getirdiği söz olduğu, saygı değer elçilerin elinde, yüce ve arınmış sayfalarda bulunan kutsal, mübarek ve Arapça bir kitap olduğu; bir defada değil peyderpey indirildiği, Levh-i Mahfuzda bulunan, korunan ve kendisini dinleyen cinleri bile hayrete düşüren bir kitap ve kesin bir söz olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayetlerde kendisine yemin edilen Kur'ân için Kitap, Zikir, Furkan, Hakim, Mecid, Hafız, Mübarek, Hidayet, Rahmet gibi isim ve sıfatlar kullanılarak Kur'ân'ın sıradan ve basit bir kitap olmadığına özellikle dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla bu ayetler, Kur'ân'ın Allah

¹⁰ Bkz. İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, II, 269.

kelamı olduğunu kabul etmeyen ve onunla ilgili asılsız sözler söyleyen müşriklere cevap olarak inmiştir.

İşte bu ayetlerden sonra, kırk altıncı sırada inen Vakıa suresinde şu ayetler yer almış, Vakıa suresinden sonra inen pek çok ayette¹¹ de aynı söylem tekrarlanmıştır:

b. Vakıa Suresi 75-80. Ayetleri

"Hayır; yıldızların yerleri üzerine yemin ederim.

Doğrusu o büyük bir yemindir, bunu bir bilseniz!

Doğrusu o, Kur'ân'ı Kerim'dir.

Saklı bir Kitaptadır.

Ona arınmış olanlardan başkası dokunmaz.

Alemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir."¹²

Şimdi de asıl konumuz olan bu ayetleri tahlil etmeye çalışalım. Burada biz, yalnızca '**Ona arınmış olanlardan başkası dokunmaz**' ayetini değil; ondan önceki ve sonraki ayetleri tek tek ele alarak, makalemizin temel referansı olan bu ayetin doğru anlaşılmasını sağlayacağız.

Doğrusu o, Kur'ân'ı Kerim'dir, ayetindeki 'o' zamirinden kasıt Yüce Allah'ın son peygamberi Hz. Muhammed'e indirdiği ayetleridir. Mekke müşrikleri Hz. Peygambere inen ayetlerin 'şiiir, sihir, kahin sözü ve düzmece şeyler' olduğunu ileri sürüyorlardı. İşte Yüce Allah onların bu iddialarını reddetmek için bu ayetlerini indirmiştir. Kur'ân okunan kitaptır. O okunarak Hz. Peygambere ulaşılmış, Hz. Peygamber de okunan ayetleri önce kendisi ezberlemiş ve ashabına okuyarak ulaştırmıştır. Kur'ân yazıya geçirilmesi, yani kitap olması ise daha sonradır. Onun tesbiti de öncelikle okunup ezberlenerek, daha sonra da yazıya geçirilip kitaplaştırılarak olmuştur. Kur'ân elbette Hz. Peygamber döneminde yazıya geçirilmiştir. Ama onun ilk müslümanlar tarafından ezberlenmesi öncelikle ezbere okuma ile olmuştur. Çünkü Hz. Peygamberin emri altında bulunan ve ilk günlerde sayıları çok az olan vahiy katiplerinin yazdıkları Kur'ân sayfaları, ilk dönem müslümanları arasında yaygın olarak bulunmamaktaydı. Bu hem yazı bilenlerin ve hem de yazı malzemelerinin az olması ile bağlantılıdır. Kur'ân'ın peygamberi döneminde yazıya geçirilmiş olması, daha çok sonraki kuşaklar açısından önem arz etmektedir. Bu yüzden diyoruz ki, Kur'ân önce okunan (kur'ân), sonra yazıya geçirilen kitaptır.

Kerîm, aslen tertemiz olan, üstünlüğü aşikar olan demektir. Yüce Allah Kur'ân'ı 'hakîm, azîz, mecîd' gibi pek çok kelimeyle nitelediği gibi burada da 'kerîm' sıfatıyla nitelemiştir. Gerçekten de Kur'ân, kendisine yönelenin istediği her şeyi alabildiği cömert bir kaynaktır. Okunan şey anlamına gelen Kur'ân kelimesinden sonra onun 'kerîm' oluşunun özellikle vurgulanışı, başka okunan şeylerin aksine onun tekrar tekrar okunmakla değerinden hiç bir şey kaybetmeyeceğini vurgulamak içindir.¹³ Kur'ân, kerem sahibi Rabbin katından¹⁴, keremli bir elçi / melek vasıtasıyla,

¹¹ Örnek olarak 47. sırada inen Şuara suresi 210-212, 78. sırada inen Hakka 38-48. ayetlere bakılabilir.

¹² 56 Vakıa 75-80.

¹³ Razî, **et-Tefsîru'l-Kebîr**, XXIX, 191-192.

¹⁴ "Ey insanoğlu! Kerîm Rabbine karşı seni aldatan nedir?" 82 İnfitar 6. Ayrıca bkz. 27 Neml 40; 55 Rahman 27, 78; 96 Alak 3.

yine kerem sahibi bir peygambere¹⁵, ve keremli Ademoğluna¹⁶ indirilen keremli bir kitaptır.¹⁷ Dolayısıyla keremin asıl kaynağı Yüce Yaratıcıdır. İnsanı keremli kılanda O'dur. İnsanın keremli kalabilmesi ise, Yüce Yaratıcının keremli elçisinin mesajı olan keremli kitaba uymasıyla mümkündür.

Saklı bir Kitaptır. Mekkûn, korunmak için gizlenip saklanılmış şey demektir.¹⁸ Kur'ân'da gönüllerden geçirilen şeyler, niyet ve düşünceler¹⁹, kalplerdeki anlamaya engel olan örtü ve kapalılık²⁰, dağlardaki sığınak ve barınaklar,²¹ cennet kızları hurilerin el değmemişliği²² anlatılırken bu kökten türeyen kelimeler kullanılmıştır. Kelime daha çok soyut gizli şeyler için kullanılırken, dağ barınaklarında olduğu gibi somut gizli şeyler için de kullanılmıştır.

Kur'ân ya bizatihi kerimdir, yahut Levh-i Mahfuzda bulunduğu için kerimdir. Veya 'O Kerîm Kur'ân'dır' cümlesi Levh-i Mahfuzda bulunmaktadır. Buradaki Kitab, Levh-i Mahfuzdur. *İbn Abbas, Dahhâk, Mücahid* bu görüştedir. En doğru görüş de budur. Müşriklerin okunan Kur'ân ayetleri hakkında bu uydurulmuş bir söz, şeklindeki iddialarına cevap olmak üzere geldiği için 'Kitapta' olduğu özellikle vurgulanmıştır. Bununla inen ayetlerin meleklerin, yahut cinlerin yahut da Muhammed'in uydurduğu bir şey değil, aksine önceden bir Kitapta bulunan Allah kelamı olduğuna ve meleğin oradan alarak Hz. Peygambere getirdiğine dikkat çekilmiştir. Onun eskilerin masalı olmadığına işaret için de saklı, korunmuş bir kitapta olduğu belirtilmiştir. Onun elimizdeki Mushaf olduğu yahut indirilmiş kitaplardan biri olduğu da söylenmiştir. Bir rivayete göre *Mücahid ve Katade* de bu görüşü savunmuşlardır.²³ Bu ayetler indiğinde, Kur'ân'ın henüz kitaplaşmadığı düşünüldüğünde, bu görüşün pek tutarlı olmadığı ortadadır.

Ayetteki Mekkûn kelimesi, örtülü, gözlerin göremeyeceği şey anlamındadır. Ona özel bazı meleklerden başkası muttali olamaz. Buna göre onun örtülü olması korunmuş olması anlamındadır. Zira bir şey çok değerli olursa, onun korunup saklanması da mutad koruma şekillerinin dışında olur. Bir şeyin değeri arttıkça gizlenip saklanması da o ölçüde artar. Mekkûn kelimesi kullanılarak onun mübalağalı bir şekilde korunduğu anlatılmak istenmiştir. Onun korunmuşluğunun tebdil ve tağyirden korunma olduğu da söylenmiştir.²⁴ Nitekim bir başka ayette şöyle buyurulmuştur: **"Doğrusu Zikri Biz indirdik, onun koruyucusu elbette Biziz."**²⁵

Kur'ân-ı Kerîm'in saklı bir kitapta olması demek, onun orada yazılı bir kitap olmasını gerektirmez. Nitekim bir insanın avucuna 'bin dinar' yahut 'Arş' yazması onun avucunda bunların bulunmasını gerekli kılmaz. Dolayısıyla Kur'ân orada yazılı değil, aksine o Yüce Allah'ın kadîm kelimasıdır.²⁶ Ayetteki 'ff' harfi²⁷ mecaz bildiren zarf olup hem 'Kitab' kelimesi ve hem de 'mekkûn'

15 "Kuran, kerîm bir elçinin getirdiği sözdür. O, şair sözü değildir; ne az inaniyorsunuz!" 69 Hakka 40-41; Ayrıca bkz. 81 Tekvîr 19..

16 "And olsun ki, biz insanoğullarını keremli kıldık.." 17 İsra 70.

17 Bkz. 56 Vakıa 77.

18 Bkz. İsfehânî, **el-Müfredât**, s. 664; Fîruzabâdî, **Besâir**, II, 161..

19 Bkz. 2 Bakara 235, 27 Neml 74, 28 Kasas 69.

20 Bkz. 6 Enam 25, 17 İsra 46, 18 Kehf 57, 41 Fussilet 5.

21 Bkz. 16 Nahl 81.

22 Bkz. 37 Saffât 49, 52 Tûr 24, 56 Vakıa 23.

23 Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, XXVII, 204-205; İbnü'l-Cevzî, **Zâdü'l-Mesîr**, VIII, 151; Ebû Hayyan, **el-Bahru'l-Muhît**, VIII, 214; Kurtubî, **el-Câmi'**, XVII, 224; Razî, **et-Tefsîru'l-Kebîr**, XXIX, 192.

24 Razî, **et-Tefsîru'l-Kebîr**, XXIX, 193.

25 15 Hıcr 9.

26 Bkz. Muhammed b. Ebîbekir er-Râzî, **Enmûzec Celîl**, s. 498-497.

27 Tıpkı Enâm suresi 59. ve Fâtır suresi 31. ayetlerindeki 'ff' harfi gibi.

kelimesi' mecazî bir anlatımdır. Kitab-ı Mekkûn ifadesi, Kur'ân lafız ve manalarının Yüce Allah'ın ilim ve iradesi içerisinde mündemiç olduğunu ve keyfiyeti bizce meçhul bir korunmuşluğu bildirmektedir.²⁸ Kur'ândan daha Allah katındayken 'Kitap' diye bahsedilmesi, onun bizim anladığımız manada fiziki olarak kaleme, kağıtlara yazılmış olmasını gerektirmediğini söylemiştik. Zaten Yüce Allah'ın böyle bir şeye ihtiyacı da yoktur. Ancak Yüce Rabbimiz, bizi aşan bazı soyut şeyleri bizim anlayabilmemiz için, bizim kullandığımız kelimelerle ifade ederek onların anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Allah'ın eli, Allah'ın Arşa kurulması gibi müteşâbih konularda olduğu gibi.

Ona arınmış olanlardan başkası dokunmaz. Ayette geçen 'mess' kelimesi maddî dokunma anlamına geldiği gibi manevî dokunma anlamına da gelmektedir. Mess kelimesi, tıpkı Lems kelimesi gibi ele alma, tutma, yoklama, karışma, mütalaa etme, isteme anlamlarına da gelir.²⁹ Kur'ân'da Lems kökü, bir şeyi talep etme, yoklama³⁰, elle dokunma³¹, ve kadınlara dokunma, cima³² anlamlarında kullanılmıştır. Mess kökü ise bela ve musibetin dokunması³³, azabın / ateşin dokunması³⁴, şeytanın / vesvesesinin dokunması³⁵, Allah'a yorgunluk dokunması³⁶ ve kadınlara dokunma / cima³⁷ anlamlarında kullanılmıştır. Görüldüğü üzere her iki kök de Kur'ânda maddî ve manevî dokunmalar için kullanılmışlardır.

Tuhr kökü ise, manen temiz / seçkin olma, kalblerin arındırılması³⁸, maddî kirlere arınma ve arındırma³⁹, suyla temizlenme⁴⁰, cünüplükten temizlenme⁴¹, hayızdan temizlenme⁴² anlamlarında kullanılmıştır. Görüldüğü üzere kök hem maddî ve hem de manevî temizlik ve arınmalar için kullanılmıştır. Hatta ayetlerin hepsinin hem cismânî / maddî temizlik, hem de nefsanî / manevî temizliğe hamletmek de mümkündür.⁴³

Bu cümle ya Levh-i Mahfuz anlamındaki 'Kitap'ın sıfatıdır, ya da Kur'ân-ı Kerîm'in diğer bir sıfatıdır. İlk ihtimale göre arınmış olanlardan kasıt meleklerdir. *İbn Abbas, İkrime, Mücahid, Said b. Cübeyr, Cabir b. Zeyd, Ebû Nüheyk, Ebu'l-Aliye, Enes b. Malik* gibi pek çok kişi bu görüştedir. Onlardan kastın Tevrat ve İncil'i taşıyanlar, yahut melekler ve peygamberler gibi günahlardan arınmış kişiler olduğu da söylenmiştir. *Taberî de* arınmışlar kelimesinin, günahlardan arınmış

²⁸ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVII, 333.

²⁹ Bkz. İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 687, 709; Fîruzabâdî, *Besâir*, IV, 498; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVII, 334-335.

³⁰ "Doğrusu biz (cinler) göğü yokladık; onu sert bekçiler ve kayan ateşlerle doldurulmuş bulduk." 72 Cin 8. Aynı kökten türetilen 'iltimas' da isteme, arama anlamında bir ayette kullanılmıştır. Bkz. 57 Hadîd 13.

³¹ "Sana Kitabı kağıtta yazılı olarak indirmiş olsak da, elleriyle ona dokunsalar, inkar edenler yine de, 'Bu apaçık bir büyüdür' derlerdi." 6 Enam 7.

³² Bkz. 4 Nisa 43, 5 Maide 6.

³³ Bkz. 2 Bakara 214, 3 Alu İmran 140, 7 Araf 95, 10 Yunus 12, 21; 11 Hud 10; 12 Yusuf 88; 16 Nahl 53; 17 İsrâ 67; 30 Rum 33, 39 Zümer 8, 49; 41 Fussilet 50...

³⁴ Bkz. 8 Enfâl 68; 11 Hud 64; 21 Enbiya 46; 24 Nûr 14...

³⁵ Bkz. 2 Bakara 275; 7 Araf 201; 38 Sâd 41.

³⁶ Bkz. 50 Kâf 38; 35 Fatır 35.

³⁷ Bkz. 2 Bakara 236, 237; 3 Alu İmran 47; 19 Meryem 20; 33 Ahzab 49; 58 Mücadele 3,4.

³⁸ Bkz. 2 Bakara 25, 222; 3 Alu İmran 15, 42, 55; 4 Nisa 57; 5 Maide 6, 41; 7 Araf 82; 8 Enfâl 11; 9 Tevbe 103; 11 Hud 78; 27 Neml 56; 33 Ahzab 33, 53; 58 Mücadele 12; 80 Abese 14; 98 Beyyine 2...

³⁹ Bkz. 2 Bakara 125; 9 Tevbe 108; 22 Hacc 26; 74 Müddessir 4.

⁴⁰ Bkz. 25 Furkan 48; 76 İnsan 21.

⁴¹ Bkz. 5 Maide 6.

⁴² Bkz. 2 Bakara 222.

⁴³ Bkz. Fîruzabâdî, *Besâir*, III, 528.

herkese şamil olduğunu tercih eder.⁴⁴ *Ebu'l-Âliye* şöyle der: "Ayette geçen arınmışlardan kasıt meleklerdir, yoksa siz günahkarlar değilsiniz."⁴⁵ Meleklerin arınmışlığı ise, şehvet, günah ve pisliklere bulaşma gibi insânî özelliklerden uzak olmalarıdır. Onların ona dokunmaları ise, ona muttali olmaları, onu bilmeleri anlamınadır.⁴⁶ Ayet, nüzul ortamı ve konuyla ilgili olarak daha önce inen ayetler bağlamında düşünöldüğünde bunun, en isabetli görüş olduğunu söyleyebiliriz.

Cümlelerin Kur'ânın sıfatı olması ihtimaline göre ise, arınmış olanlardan kasıt, cumhura göre gusülsüzlük ve abdestsizlikten arınmış olmaktır. *İbnü'l-Sâib* bunun şirkten ari olmak, *er-Rabi' b. Enes* günah ve hatalardan arınmış olmak, *Muhammed b. Fudayl ve Abede* tevhid ehli olmak, *el-Ferrâ* iman etmek olarak açıklamıştır.⁴⁷ *el-Ferrâ*, Kur'ân'ın tadını, günahlardan arınmış olanlardan başkası alamaz, diye anlamıştır. *Buhari'de* de 'Lâ yemessühü' (Ona dokunmaz) ifadesini şöyle açıklamıştır: "Yani onun tadını ona inanmayandan başkası alamaz ve ondan yararlanamaz."⁴⁸ *Ebubekir b. Arabî* şunları söyler: Bu görüş doğru bir görüştür, fakat aklî bir zorunluluk ve naklî bir delil yokken lafzın zahirinden ayrılmasıdır.⁴⁹

Buna göre ayetin manası, Kur'ân'a ancak bu iki çeşit hadesten temiz olanlar dokunabilir, olur. Bu anlayışa göre ayetin başındaki nefiyden kasıt nehiydir. Yani, ona bu iki hadesten arınmış olanlardan başkası dokunmasının demektir. Bir görüşe göre cümlelerin başındaki 'Lâ' nefiy değil nehiy lamıdır. Buna göre 'yemessühü' deki damme de irab dammesi olmayıp kendinden önceki harfin harekesine uymak için gelmiş dammedir. Râzi bu görüşün pek sağlam olmadığını söylemiştir. Zaten *Abdullah b. Mesûd* ayetin başındaki 'Lâ'nın nefi için olduğunu belirtmek için ayeti "Mâ yemessühü illel mütahharûn" diye okumuştur.⁵⁰ *İbn Atiyye*, ayetteki cümlelerin nehiy olarak değerlendirilmesinin doğru olmadığını söyledikten sonra gerekçesini şöyle açıklar: Bu cümle nefi haber cümlesi olduğunda, kendisinden sonra gelen 'Tenzîlün..' cümlesi gibi sıfat cümlesi olması uygun düşer. Ama biz bu cümleyi nehiy inşaî cümle olarak değerlendirdiğimizde, üslub açısından kendisinden sonraki sıfat cümlesinin arasında böyle bir nehiy cümlesinin bulunması şık ve güzel olmaz.⁵¹

Öte yandan bu cümlelerin Kur'ân'ın sıfatı olarak değerlendirildiğinde, ona dokunabilecek arınmış olanlardan kasıtın insanlar değil yine melekler olduğu da söylenmiştir. Bu anlayışa göre mana şöyle olur: Bu Kur'ân, alemlerin Rabbinin katındayken ona tertemiz meleklerden başkası dokunamaz; ama sizin yanınıza inince ona müşrik, münafık, kirlî, pis herkes dokunabilmektedir. Nitekim *İmam Malik* bu ayetle ilgili olarak şöyle demiştir⁵²: Bu ayetle ilgili olarak duyduğum en güzel yorum şudur: Yücelerden inen bu kitaba arınmış olanlardan başkası dokunamaz. Bu ayet, Abese suresindeki şu ayetlere paralel manadadır: **"Hayır hiç de öyle değil! Doğrusu o bir**

⁴⁴ Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 205-206; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 298; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VIII, 152; Kurtubî, *el-Câmi'*, XVII, 225; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VIII, 26.

⁴⁵ Cessâs, *Ahkamü'l-Kur'ân*, V, 300; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VIII, 27.

⁴⁶ Tabatabâi, *el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, XXVII, 137-138.

⁴⁷ Bkz. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VIII, 152; Kurtubî, *el-Câmi'*, XVII, 226.

⁴⁸ Buhârî, *Tevhîd* 47. Onun Allah katından olduğuna şeksiz inanıp küfürden arınmış olan ancak ondan yararlanabilir.. Bkz. Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, XV, 486.

⁴⁹ İbnü'l-A'rabî, *Ahkamü'l-Kur'ân*, IV, 1738; Kurtubî, *el-Câmi'*, XVII, 226.

⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 206; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 298; Ebû Hayyan, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 214; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VIII, 26; İbnü'l-A'rabî, *Ahkamü'l-Kur'ân*, IV, 1737; Âlûsî, *Ruhu'l-Meânî*, XXVII, 235.

⁵¹ Ebû Hayyan, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 214; Razî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXIX, 193.

⁵² Malik, *Muvatta'*, Kur'ân 1; İbnü'l-A'rabî, *Ahkamü'l-Kur'ân*, IV, 1738; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VIII, 27; Âlûsî, *Ruhu'l-Meânî*, XXVII, 235; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVII, 334.

öğüttür. Dileyen onu öğüt kabul eder. O, kutsal kılınmış, yüceltilmiş, arınmış sahifeler üzerindedir. İyi kimseler, saygı değer elçilerin elindedir."⁵³

Bir başka yaklaşıma göre ise, bu cümle Kur'ân'ın bir sıfatı olup ayet, şirkten arınmış olanlardan başkası Kur'ân'ı istemez, demektir. Ayette geçen 'mess' kelimesi 'lems' anlamına da gelen bir kelimedir. Lems ise "Doğrusu biz göğü yokladık (lemesnâ)"⁵⁴ ayetinde istemek anlamında kullanılmıştır. Buna göre ayetin anlamı şöyledir: Gereğini yerine getirmek için Kur'ân'ı, şirk kirlerinden arınmış olanlardan başkası arzulamaz. *Âlûsî* bu görüşü serdettikten sonra şöyle der: "Seleften böyle bir görüşü seslendiren hiç kimse görmedim."⁵⁵ Görüldüğü üzere her ilim adamı, ayetten çıkararak itediği hükme göre ayeti anlamış ve ona göre de ayeti yorumlamıştır. Özellikle son görüşler, büyük ölçüde, ayetten işaret yoluyla çıkarılabilecek hükümlere bina edilmiştir.

Alemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Bu cümle de Kur'ân'ın bir başka sıfatı olup, onun diğer ilahî kitapların aksine peyderpey indiğini anlatmaktadır. Onun indirilişi ise, Yüce Allah'ın onu Cibril'e öğretmesi ve onu ezberleyerek Hz. Peygambere öğretmesi ve onun da ümmetine öğretmesini ona emretmesi demektir.⁵⁶

Ayetler şu ayetlerle paralel manadadır: **"Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki, Kur'ân şerefli bir elçinin getirdiği sözdür. O, şair sözü değildir; ne az inanıyorsunuz! Kahin sözü de değildir; ne az düşünüyorsunuz! Kur'ân, alemlerin Rabbinden indirilmedir. Eğer o (Muhammed), Bize karşı, ona bazı sözler katmış olsaydı, Biz onu kuvvetle yakalardık, sonra onun şah damarını koparırdık. Hiçbiriniz de onu koruyamazdınız. Doğrusu Kur'ân Allah'a karşı gelmekten sakınanlara bir öğüttür."**⁵⁷

Kur'ân'a abdestsiz dokunulamayacağına dair hukukçularımız neredeyse görüş birliği içerisindeyler. Onlar, Kur'ân'a ancak onu öğrenmek gibi zorunlu bir durumda abdestsiz dokunulabileceğini, bir kısmı da ibadet için dokunulabileceğini söylemişlerdir.⁵⁸ Fakat bu ayetlerin bu hükümleri vaz' etmek için gelmediği açıktır. Yukarıda serdedilen tüm ihtimaller değerlendirildiğinde bu net bir şekilde anlaşılır. Şöyle ki, ayette geçen Kitab'dan kastın Kur'ân olduğu ve arınmışlardan kastın da müminler olduğu farzedilse bile, mana onu ancak iyi niyetli temiz kalpli kimseler anlayabilir; imanla tanışmamış kirlî gönüller onun mesajını anlayamazlar, demek olur. Zaten ilim adamlarımızın tercih ettiği görüş ayette geçen Kitab'dan maksadın Levh-i Mahfuz ve meleklerin elindeki Kitab olduğudur. Buna göre meleklerin elindeki o kitaba onlardan başkası dokunamaz. Bu görüşün öne çıkmasının pek çok sebebi vardır. Bunlardan bir kaç şöyledir:

1- Bir kere ayet, Kur'ân'ın şeytanlar tarafından indirildiği şeklindeki müşrik iddialarını çürütmek üzere gelmiştir.

2- Öte yandan bu ayet Mekke'de inmiştir. Mekke'de inen ayetlerde ise genellikle tevhid, peygamberlik ve ahiret konuları işlenmiş olup ahkâm ile ilgili konulara çok fazla yer verilmemiştir. Hele ilerde kitaplaşacak olan bir şeye dokunmanın haramlığına dair detay bir konunun Mekke'de inmiş bir surede yer alması düşünülemez. Ayetin bağlamından, ayetlerin vakıayı haber vermek için

⁵³ 80 Abese 11-16.

⁵⁴ 72 Cin 8.

⁵⁵ *Âlûsî, Ruhul-Meânî*, XXVII, 236.

⁵⁶ Muhammed b. Ebîbekir er-Râzî, *Enmûzec Celîl*, s, 497.

⁵⁷ 69 Hâkka 38-48.

⁵⁸ Bkz. Vehbe Zühaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, I, 212- 216. İbn Hazm'ın buna aykırı görüşüne ilerde değinilecektir.

geldiği, yoksa helal haram prensipler koymak için gelmediği açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ayetin Mushafa abdestsiz dokunulmaz gibi bir hüküm koymak için inmediği ortadadır.

3- Kur'ân peyderpey indiği için, bu ayetlerin indiği Mekke döneminde henüz mushaf oluşmamıştı ki, ona abdestiz dokunulup dokunulmayacağı söz konusu edilsin. Vakıa suresinin Hz. Ömer'in müslüman olduğu yıl olan Nübüvvetin 5. yılından önce Tahâ suresinden sonra indiği söylenmiştir.⁵⁹ Dolayısıyla eğer Hz. Ömer'in müslüman olduğu sırada kızkardeşinin evinde okunan ayetlerin Tahâ suresi ayetleri olduğu rivayeti doğru kabul edilirse, Hz. Ömer'e, kızkardeşinin 'önce temizlen sonra Kur'ân'a dokun. Çünkü ona arınmış olanlardan başkası dokunmaz' demesi Vakıa suresi ayetinden esinlenerek söylenmiş bir söz değildir. Zira o sırada henüz bu ayet inmemiştir. Nüzul sırasına göre Vakıa suresi 46. suredir. Başka bir deyişle konumuz olan bu ayetler indiğinde müslümanların elinde çoğu kısa surelerden oluşan ve bugünkü mushaf sayfasıyla yüz sayfa kadar tutan Kur'ân ayetleri vardı ki bu o gün için hiç kimsenin elinde tek bir forma halinde bir araya getirilmiş de değildi.

4- Bu ayetlerde Yüce Allah, Kitabın korunmuşluğundan bahsetmektedir. Bu ise onun gözlerin görmesinden ve insan elinin ulaşmasından korunmuş olması demektir. Nitekim ayeti açıklarken *Kelbî* "O şeytanlardan korunmuştur" derken, *Ebu İshak* "O semada korunmuştur" der. *Mücahid* ise, "Ona toz toprak dokunamaz" der. Bugün insanların elindeki mushafa toz toprağın dokunduğu ise aşikardır. Bu konuda *Katade* şunları söyler: "Kur'ân'a arınmışlardan başkasının dokunamaması, onun alemlerin Rabbinin katında ikendir. Yoksa sizin elinizdeki mushafa pis müşrikler, mecûsiler ve münafıklar dokunabilmektedirler."⁶⁰ Nitekim yukarıda geçen pek çok ayette Kur'ân'ın Allah katındaki bu korunmuşluğu net bir biçimde açıklanmıştır.

5- Yanısıra '**Ona arınmış olanlardan başkası dokunamaz**' cümlesi ihbârî bir cümle olup emir-yasak bildirmemekte ve bir olguyu haber vermektedir. Onun emir-yasak bildiren inşâî bir cümle olarak yorumlanması ancak bir gerekçe ile mümkündür ki, böyle bir gerekçe de yoktur. Asıl olan ise lafızları hakikat manasına hamletmektir.

6- Ayetten kasıt 'arınmış olan insanlardan başkası dokunamaz' olsaydı, 'mütahharûn' kelimesinin yerine 'mütetahhirûn' kelimesinin kullanılması gerekirdi.⁶¹ Çünkü 'mütahharûn' arınmışlığı başkasından olan, 'mütetahhirûn' ise arınmışlığı kendisine dayanan demektir. Nitekim şu ayette ikinci kelime kullanılmıştır: "**Allah şüphesiz daima tevbe edenleri sever, temizlenenleri (mütetahhirîn) de sever.**"⁶² İnanın arınması ise taamen kendisine bağlıdır, Oysa Kur'ân'ın arınmışlığı Yüce Allah'ın onu koruması ileldir.

7- Eğer ayetle kastedilen elimizdeki mushaf olsaydı, onun korunmuşluğunun çok fazla bir anlamı olmazdı. Çünkü neden Kur'ân örtülü, gizli saklı bir şey olsun ki?!

8- Yine ayetten kasıt elimizdeki Kitap olsaydı, ayetten önce bu kadar yemin ve tekidlerin gelmesine gerek kalmazdı. Çünkü insanların elindeki kitap ve sözler hak ve batıl her şeyi kabul edebilir. Ama Allah katındaki Kitap'a haktan başka bir şey karışamaz. İşte bu gerçeği bildirmek için ayetten önce yemin ifadeleri gelmiştir.⁶³

⁵⁹ Bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, VI, 89.

⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 206; Cessâs, *Ahkamü'l-Kur'ân*, V, 300; Âlûsî, *Ruhu'l-Meânî*, XXVII, 235.

⁶¹ Gerçi Cumhuriyet'in 'el-Mutahharûn' diye okuduğu kelimeyi, Selman el-Fârisî, 'el-Muttahherûn' diye okumuştur ki bunun aslı 'el-Mütetahhirîn'dir. Bkz. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 214-215.

⁶² 2 Bakara 222.

⁶³ Bkz. İbnü'l-Kayyım, *et-Tefsîrü'l-Kayyım*, s. 482-483; M. Ali es-Sâbûnî, *Ravâiu'l-Beyân*, II, 496-511; M. Ali es-Sâis ve arkadaşları, *Tefsîru Âyâtü'l-Ahkâm*, IV, 481-498.

O halde ayet, Kur'ân'ın Allah katından indiğini, onun şeytanların müdahale edemeyeceği şekilde korunmuş olduğunu, ona ancak tertemiz ve şerefli meleklerin muttali olabileceğini anlatmak ve bu meyanda serdedilen iddialara cevap vermek için gelmiştir.

c. Ayetten 'Mushafa abdestsiz dokunulmaz' Hükümünü Çıkaranlar

1-Mekkî Ayetlerden Çıkarılan Hüküm Örnekleri:

Ötedenberi hukukçularımız Mekke'de inen ve hatta geçmiş toplumların hayat hikayelerinden bahseden ayetlerden fikhî hükümler çıkarmışlardır. Başka bir ifadeyle onlar muhkem Kur'ân ayetlerinden hareketle pek çok hükümler çıkardıkları gibi; zahip oldukları bir kısım görüşlerini Kur'ân ayetleriyle temellendirmeye çalışmışlardır. Çünkü Kur'ân öncekilerin ve sonrakilerin ilmini bağrında barındıran, kuru yaş tüm her şeyi içerisinde bulunduran kitap⁶⁴ olarak algılanmıştır. Bu yüzden "Kur'ân çalkalandıkça yağlı çıkan bir süt dolu kap gibidir"⁶⁵ denilmiştir.

Mekke'de inen, geçmiş peygamber ve kavimlerin kıssalarıyla ilgili ayetlerden hüküm çıkarma ile ilgili şu örnekleri verebiliriz:

Mekke'de 55. sırada inen Enâm suresi 90. ayetinde geçen, **"İşte bunlar (daha önce gönderilmiş olan peygamberler) Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir, onların yoluna uy"** cümlesinden, "Hakkında nesh varid olmadıkça bizden öncekilerin şeriatı bizim de şeriatimizdir" hükmü çıkarılmıştır.⁶⁶

Mekke'de 52. sırada inen Hûd suresi 61.ayetinde geçen, **"Semud kavmine kardeşleri Salih'i gönderdik. 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; O'ndan başka tanrınız yoktur; sizi yeryüzünde yaratıp orayı imar etmenizi dileyen O'dur' dedi"** cümlesinden "Yeryüzünü imar etmenin vucubu" çıkarılmıştır.⁶⁷

Yine Hud suresi 69. ayetinde geçen **"And olsun ki, elçilerimiz müjde ile İbrahim'e geldiler. 'Selam sana' dediler, 'Size de selam' dedi, hemen kızartılmış bir buzağı getirdi."** cümlesinden "Misafire ziyafet vermenin meşruiyeti" çıkarılmıştır.⁶⁸

Yine Hud suresi 82. ayetinde geçen **"Buyruğumuz gelince oraların (Lut kavminin yurtlarının) altını üstüne getirdik; üzerine Rabbinin katından, işaretli olarak yığın yığın sert taş yağdırdık."** cümlesinden "eşcinsellerin taşlanabileceği" hükmü çıkarılmıştır.⁶⁹

53. sırada Mekke'de inen Yusuf suresi 10. ayetindeki **"İçlerinden biri, 'Yusuf'u öldürmeyin, onu bir kuyunun derinliklerine bırakın. Böyle yaparsanız yolculardan onu bulup alan olur' dedi."** cümlesi "Buluntu çocukla ilgili hükümler" in dayanağı sayılmış ve yine aynı surenin 19. ayeti olan **"Bir kervan geldi, suçularını gönderdiler; sucu kovasını kuyuya saldı,**

---

⁶⁴ Bu tezi desteklemek için de şu ayet kullanılmıştır: "Gaybın anahtarları O'nun katındadır, onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı bilir. Düşen yaprağı, yerin karanlıklarında olan taneyi, yaş kuruyu ki apaçık Kitaptadır ancak O bilir. " 6 Enam 59. Oysa ayetteki 'Kitab-ı Mübin'den kasıt, Levh-i Mahfûz, yahut Yüce Allah'ın ilmidir. Bkz. İbnü'l-Cevzî, **Zâdü'l-Mesîr**, III, 54.

⁶⁵ Bkz. Suyûtî, **el-İtkân** II, 163.

⁶⁶ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 119.

⁶⁷ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 151.

⁶⁸ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 151.

⁶⁹ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 151.

'Müjde! İşte bir oğlan' dedi. Yusuf'u alıp onu ticari bir mal olarak sakladılar. Oysa Allah yaptıklarını bilir.' ayetinden buluntu çocukla ilgili çeşitli hükümler çıkarılmıştır.⁷⁰

Yine Yusuf suresi 17. ayeti olan **"Akşam üstü ağlayarak babalarına geldiklerinde: 'Ey babamız! İnan olsun biz yarış yapıyorduk; Yusuf'u eşyamızın yanına bırakmıştık; bir kurt onu yedi. Her ne kadar doğru söylüyorsak da sen bize inanmazsın' dediler."** ifadelerinden **"Yarışmaların ve sportif faaliyetlerin meşruiyeti"** çıkarılmıştır.⁷¹

Yine Yusuf suresi 55. ayeti olan **"Yusuf: 'Beni memleketin hazinelerine memur et, çünkü ben korumasını ve yönetmesini bilirim' dedi. "** cümlesinden, **"Kendisine güvenen bir kimsenin görev istemesinin caizliği"** çıkarılmıştır.⁷² Yine aynı ayetten hareketle, haktan ayrılmadan çalışacağına güvenen dirayetli bir müslümanın, facir yahut kafir bir yöneticinin maiyetinde çalışabileceğini söyleyen hukukçular olmuştur.⁷³

Yine Yusuf suresi 84. ayeti olan **"(Yakub) Onlara sırt çevirdi, 'Vah, Yusuf'a yazık oldu!' dedi ve üzüntüden gözlerine ak düştü. Artık acısını içinde saklıyordu."** ifadesinden **"Ölü üzerine ağlamanın caizliği"** çıkarılmıştır.⁷⁴

69. sırada Mekke'de inen Kehf suresi 60-62. ayetlerindeki **"Musa, genç arkadaşına: 'Ben iki denizin birleştiği yere ulaşmağa, yahut yıllarca yürümeye kararlıyım' demişti. İkisi, iki denizin birleştiği yere ulaşınca, balıklarını unutmuşlardı, balık bir delikten kayıp denizi boyladı. Oradan uzaklaştıklarında Musa, yanındaki gence: 'Aziğımızı çıkar, and olsun bu yolculuğumuzda yorgun düştük' dedi. "** ibarelerinden, **"Hizmetçi kullanmanın caizliği, ilim için yolculuk yapmanın müstehablığı ve yolculuk için azık almanın tevekküle ters düşmeyeceği"** gibi hükümler çıkarılmıştır.⁷⁵

45. sırada Mekke'de inen Tahâ suresi 12. ayeti olan **"(Ey Musa!) Ben şüphesiz senin Rabbinim; ayağındakileri çıkar; çünkü sen, kutsal bir vadi olan Tuva'dasın"** ifadesinden, **"Mabedlerde yalınayak yürümenin ve bulunmanın müstehab olduğu"** hükmü çıkarılmıştır.⁷⁶

Yine Taha suresi 40. ayetinde geçen **"Harun, 'Ey Anamoğlu! Saçımdan sakalımdan tutma!..' "** ibaresinden, **"Saçı uzatma ile sakal koymanın müstehablığı"** çıkarılmıştır.⁷⁷

73. sırada Mekke'de inen Enbiya suresi 78. ayetinde geçen **"Davud ve Süleyman da kavmin koyunlarının yayıldığı bir ekin hakkında hüküm veriyorlarken, Biz onların hükmüne şahittik."** ifadelerden, **"Hükümlerde ictihadın caizliği, müctehidin ictihadında hata etse bile sevap kazanacağı, hakimnin daha isabetlisini gördüğü zaman verdiği hükümden dönebileceği"** gibi hükümler çıkarılmıştır.⁷⁸

⁷⁰ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 153-154.

⁷¹ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 153-154.

⁷² Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 155.

⁷³ Bkz. Kurtubî, **el-Câmi'**, VII, 215.

⁷⁴ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 156.

⁷⁵ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 171.

⁷⁶ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 176.

⁷⁷ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 177.

⁷⁸ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 180.

48. sırada Mekke'de inen Neml suresi 20-26. ayetlerinde anlatılan Hz. Süleyman'ın Hüdüd kuşunu haberleşmede kullanmasından, "Hayvanları eğitmenin caizliği" çıkarılmıştır.⁷⁹

49. sırada Mekke'de inen Kasas suresi 26. ayetinde geçen "**İki kadından biri: 'Babacığım! Onu ücretli olarak tut; ücretle tuttuklarının en iyisi bu güçlü ve güvenilir adamdır' dedi.**" ibaresi, icarenin meşruiyetine delil olarak kullanılmıştır.⁸⁰

Yine Kasas suresi 27. ayetinde geçen "**Kadınların babası: 'Bana sekiz yıl çalışmana karşılık bu iki kızından birini sana nikahlamak istiyorum..' dedi.**" ifadesinden, "Kız babalarının faziletli kişilere, kızlarıyla nikahlanmayı teklif etmelerinin müstehab olduğu" hükmü çıkarılmıştır.⁸¹

84. sırada Mekke'de inen Rum suresi 21. ayetindeki "**İçinizden, kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp; aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O'nun varlığının belgelerindedir.**" cümlesinden, "Cinlerle evlenmenin caiz olmadığı" hükmü çıkarılmıştır.⁸²

58. sırada Mekke'de inen Sebe' suresi 13. ayetinde geçen "**(Cinler) Süleyman için, o ne dilerse, mabedler, heykeller, büyük havuzlara benzer çanaklar va taşınması güç kazanlar yaparlardı.**" ifadesinden "Resim yapmanın caizliği" çıkartılmıştır.⁸³

Verilen bu örneklerde çıkarılan hükümlerin bir kısmı başka hüküm ifade eden naslarla da desteklenmiştir. İlim adamlarımızın bu örneklerdeki hüküm çıkarma keyfiyeti de tartışılabilir. Fakat sonuçta değişik mezheblere mensup ilim adamları, Mekke'de inen bu ayetlerden çeşitli hükümler çıkartabilmişlerdir. Zaten Medine'de inen ayetlerin tamamı "Ahkam ayetleri" cümlesinden sayılmadığı gibi, Mekke'de inen ayetlerin tümünü Ahkam ayetlerinin dışında saymak tutarlı bir yaklaşım değildir. Ahkam ayetlerinin sayısı konusunda farklı görüşlerin olması da bu tezimizi desteklemektedir.⁸⁴

2. Vakıa Surei Ayetlerinden 'Abdestsiz Mushafa Dokunulmaz' Hükümünün Çıkarılması:

İşte bunun gibi Mekke'de inen Vakıa suresinin bu ayetlerinden de 'Mushafa abdestiz dokunulamayacağı'na dair hükümler ilk dönemden itibaren çıkarılmıştır. Başka bir deyişle daha ilk dönemden itibaren ayet, Mushafa abdestsiz dokunulamaz hükmüne referans olarak gösterilmiştir. Şu örnekler bunu ortaya koymaktadır:

Bir yolculuk sırasında abdest bozduktan sonra arkadaşlarının yanına gelen *Selman-ı Farisî* 'ye arkadaşları, "Bir su bulsak da abdest alıp bizlere Kur'ân okusan!" dediklerinde o, "Ben mushafa dokunacak değilim. Çünkü ona temiz olanlardan başkası dokunmaz." **«A»A «EA»** der ve ardından abdestsiz olarak onlara Kur'ân okur.⁸⁵ Bu rivayette Hz. Selman'ın ayeti aynen aktarması dikkat çekicidir. Aşağıdaki rivayetlerde de konumuz olan

⁷⁹ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 201.

⁸⁰ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 203.

⁸¹ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 203.

⁸² Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 207.

⁸³ Bkz. Suyûtî, **el-İklîl**, s, 215.

⁸⁴ Ahkam ayetlerinin sayısını binin üzerine çıkaranlar olduğu gibi, onların beşyüz civarında olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bkz. Cerrahoğlu, **Tefsîr Tarihi**, II, 46-47.

⁸⁵ Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, **Ahkâmü'l-Kur'âni'l-Kerîm**, I, 117; Dârakutnî, **Sünen**, II, 124; Zeyleî, **Nasbü'r-Râye**, I, 284; Suyûtî, **ed-Dürü'l-Mensûr**, VIII, 27.

ayetin lafızları olan 'mess, tuhr' kelimelerinin özellikle kullanıldığı ve rivayetlerin tıpkı ayetin kalıbına benzer cümlelerle serdedilmesi dikkat çekicidir. Bütün bunlar bu rivayetlerin ayetten esinlenerek söylendiği tezini desteklemektedir.

Elimizdeki Kur'ân'a ancak arınmış olanların dokunabileceğini işaret yoluyla bu ayetten çıkaran tefsircilerimiz de olmuştur; böyle bir hükmün ayetten değil hadislerden çıkarılmasının daha doğru olacağını söyleyenler de olmuştur. Onlardan biri olan *İbn Teymiye* şöyle der: "Bu ayet, böyle bir hükme işaret etmektedir. Şöyle ki, semada iken Kur'ân'a ancak arınmış olanlar dokunabilirdi, elimizdeki Kur'âna da aynı şekilde temiz olanlar dokunurlar."⁸⁶

Âlûsî ayetin Kur'ânın şanının yüceliğine delalet ettiğinde şüphe olmadığını, ama Kur'âna tazimin yalnızca ona ona abdestsiz dokunulmamasına hasredilmesinin doğru olmayacağını söyler ve Kur'ân okuma adabı ile ilgili diğer gerekleri sayar.⁸⁷

Cessâs da bu ihtilafları zikrettikten onra şunları söyler: Ayetin lafzından kastedilenin Allah katındaki Kur'ân olduğu, arınmış olanların da melekler olduğu açıkça anlaşılmaktadır. İhbârî bir cümle olan ayeti inşaî bir cümle olarak değerlendirip biz insanlara da şamil kılmak ise, bu konudaki hadislerden dolayı olabilir.⁸⁸

Râzî de İmam Şâfi'i'nin 'Mushafa abdestsiz dokunulamayacağı' şeklindeki hükmü ayetten değil, bu konudaki hadislerden çıkardığını, yahut da istinbat yoluyla ayetten çıkardığını söyler. Şöyle ki ayet, Levh-i Mahfuz'daki Kitaba ancak arınmış olanların dokunabileceklerini anlatarak, Kur'ân'ın saygınlığını anlatıyor. Elimizdeki Kitab'a temiz olmadan dokunmak da bu saygınlığa gölge düşürür.⁸⁹

Ebû Hayyân da hukukçuların bu hükmü için ayetin delil olmadığını söyler.⁹⁰

İbn Hazm da ayetin, ancak semadaki temiz meleklerin Kur'ân'a dokunduğunu bildiren ihbârî bir cümle olduğunu, emir ve nehiy içermediğini; ihbârî bir lafzın emir-nehiy manasına alınabilmesi içinse açık bir nass yahut icma'ın olmasının gerektiğini, oysa bu konuda böyle bir şeyin olmadığını söyler.⁹¹ Ancak hukukçu tefsirciler söz konusu hüküm için ayeti delil olarak göstermekten geri durmamışlardır. Sözelimi *Kurtubî*, ayetle ilgili çeşitli görüşleri aktardıktan sonra şunları söyler: "Bir görüşe göre ayette geçen Kitaptan maksat, elimizdeki mushaftır. Zahir olan görüş de budur."⁹²

3. Konunun Sünnetten Referansları:

Ahkâm tefsirleri başta olmak üzere, söz konusu ayeti açıklayan hemen tüm kaynaklar bu ayeti abdestsiz Kur'ân'a dokunmanın caiz olmadığı hükmüne delil olarak göstermişlerdir. Oysa onlar isteselerdi, böyle bir hükmü pek çok hadiste açık bir şekilde bulabilirdi. Nitekim bir rivayette Peygamberimizin bir takım hükümler bildirmek üzere, Necran'a gönderirken *Amr b. Hazm'a* yazdığı uzun mektubunda şu hüküm yer almıştır: "Kur'ân'a ancak temiz olanın

⁸⁶ İbnü'l-Kayyim, *et-Tefsîrü'l-Kayyim*, s, 483.

⁸⁷ Bkz. *Âlûsî*, *Ruhu'l-Meânî*, XXVII, 236-237.

⁸⁸ Bkz. *Cessâs*, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 300.

⁸⁹ Bkz. *Razî*, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXIX, 193.

⁹⁰ *Ebû Hayyân*, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, 214.

⁹¹ Bkz. *İbn Hazm*, *el-Muhallâ*, I, 98-99. *İbn Hazm*, Mushafa abdestsiz dokunulamayacağı hakkındaki görüşlerin tutarlı olmadığını belirttiikten onra, *Alkame b. Kays*'ın bir Hristiyan katibe Kur'ân yazdırıldığını da anlatır. Bkz. Aynı yer.

⁹² *Kurtubî*, *el-Câmi'*, XVII, 225.

dokunması.." ﷲﻪﻛﻠﻴﺎ ﻪﻛﻪ-⁹³ Hz. Peygamberin Hicretin onuncu yılında, yeni müslüman olan Necranlılara dinin hükümlerini öğretmek üzere gönderdiği Amr'a yazdığı bu emirnamede, insanlara takvayı, iyilik ve ihsanda bulunmayı, adaleti emretmiş; ganimet ve zekat miktarlarını, abdestin nasıl alınacağını, namazın nasıl kılınacağını açıklamış; haccı, umreyi ve tesettürü beyan etmiş; Yahudi ve Hritiyan olarak kalmak isteyenlere dokunulmamasını ve cizye hükümlerini belirtmiştir. Tüm bunları açıklamak ve uygulamakla görevlendirilmiş bulunan *Amr*, halka Kur'ân okuma ve Kur'ân'ın içeriğini öğretmekle de görevlendirilmiş ve bu meyanda temiz olmayanları Kur'ân'a dokunmaktan insanları menetmesi de kendisinden istenmiştir.⁹⁴ *Amr*'ın peygamberliğin onuncu yılı olan Hicrî 10. yılda görevlendirilmiş olması, kendisine yazılan mektupta en temel konuların zikredilmesi, Mushafa abdestsiz dokunulmaması hükmünün önemini ortaya koymaktadır.

Hz. Ömer müslüman olmadan önce kızkardeşine, "Şu okuduğunuz şeyi getirin de bir bakayım!" dediğinde kardeşi, "Ona arınmışlardan başkası dokunamaz" ﷲﻪﻛﻠﻴﺎ" A ﻪﻛﻪ" demiş, Ömer de kalkıp yıkanmış, müslüman olduğunu söylemiş ve mushafa dokunmuştur."⁹⁵ Bu ayetin Hz. Ömer'in müslüman olmasından önce indiği düşünülürse, Ömer'in kızkardeşinin bu ayetten işaret yoluyla böyle bir hüküm çıkardığı söylenebilir. Ancak surelerin nüzul sırasına göre tefsîr yazan *Derveze* Vakıa suresinin Taha suresinden sonra indiğini söyler.⁹⁶ Öte yandan bu rivayete göre Hz. Ömer kızkardeşinin isteği üzere önce kalkıp yıkanmış, sonra müslüman olmuş ve eline Kur'ân sayfalarını almıştır. Yani o Kur'ân ayetlerini okuyarak ve onlardan etkilenerek müslüman olmamıştır. Oysa onun müslüman olmasına neden olan şeyin, kızkardeşinin metanetli tavrı yanında, eline alarak okuduğu Kur'ân ayetleri olması daha mantıklıdır. Nitekim Hz. Ömer'in müslüman olmadan önce Kabe'nin yanında Hakka suresini Raulullahtan bizzat dinleyerek etkilenmesi ve Kur'âna karşı kalbinin yumuşaması⁹⁷, Ebu Cehil ve arkadaşlarının doldurmasına gelerek Hz. Muhammed'i öldürmek için yalın kılıç giderken, daha önceden müslüman olmuş olan kızkardeşi ve eniştesinin evine uğraması, Ömer'den yediği dayakla kan revan içerisinde kalan kardeşinin bu durumundan etkilenip evde okunan Kur'ân sayfasını istemesi, kardeşinin Kur'âna dokunabilmek için önce yıkanması gerektiğini söylemesi üzerine kalkıp boy abdesti aldıktan sonra kendisine verilen Kur'ân sayfasından Tâhâ suresi 1-16. ayetlerini okuduktan sonra, 'Bunlar ne güzel sözler'

⁹³ Hadisin başka bir varyantı da şöyledir: ﷲﻪﻛﻠﻴﺎ" ﻪﻛﻪ- Bu rivayet mürsel, ravileri ise güvenilirdir. Dârakutnî, *Sünen*, II, 121-122; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 298; Kurtubî, *el-Câmi'*, XVII, 225; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, VIII, 28; Razî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXIX, 193; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 501-515; Malik, *Muvatta'*, Kur'ân 2; Dârimî, *Talâk*, 3; Beyhakî, *Sünen*, I, 87. Hadisin sahih olmadığı da söylenmiştir. İbn Kesîr, konu ile ilgili rivayetleri sıraladıktan sonra, bunların hepsinin isnadında problem var, kaydını düşer ki aynı kayıt Darakutnî'nin hâmişinde de mevcuttur. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 298; Dârakutnî, *Sünen*, II, 124; Zeylei, *Nasbü'r-Râye*, I, 280-283. Elbânî de hadisi tahrir ettikten sonra değerlendirmesini şöyle yapar: Hadisin tüm varyantlarında zafiyet vardır. Ancak bu zafiyet hafif bir zafiyettir. Çünkü senetlerde yalancılıkla itham edilmiş ravî yoktur. Zafiyet, hadisin mürsel olarak rivayet edilmesinden ve bazı ravilerin, hadisi hıfz konusunda eleştirilmelerinden kaynaklanmaktadır. Hadis metodolojisinde, ravî zincirlerinde itham edilmiş kişiler bulunmadıkça rivayetler, birbirlerini takviye ederler şeklinde bilinen bir kural vardır. Bu yüzden insanın gönlü, hadisin sıhhatinde karar kılmaktadır. Nitekim Ahmed b. Hanbel, İshak b. Raheveyh gibi ilim adamları da hadis ile amel etmişlerdir. Ashab ve Tabiûn alimleri de bu doğrultuda hareket ederek abdestsiz olarak Mushafa dokunmamışlardır. Bkz. Elbânî, *İrvâü'l-Ğafîl*, I, 158-161. İnsanların bu rivayetin hükmünü büyük ölçüde kabul etmelerinden yola çıkan bazı ilim adamları, insanların itibar etmeleri bakımından bu rivayetin mütavahir bir rivayete benzediğini de söylemişlerdir. Ömer b. Abdilaziz ve Zühri gibi kimi ilim adamları da sözkonusu Amr b. Hazm mektubunun sahihliğine şahadet etmişlerdir. Bkz. Dârimî, *Talak* 3; Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, I, 259.

⁹⁴ Bkz. Köksal Asım, *İslam Tarihi*, XVII, 42-45.

⁹⁵ Dârakutnî, *Sünen*, II, 123; Zeylei, *Nasbü'r-Râye*, I, 283; İbn Hişam, *es-Sîre*, III, 345; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, V, 300; Kurtubî, *el-Câmi'*, XVII, 225-226; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, VI, 89; Bu rivayetin de isnadında problem olduğu söylenmiştir. Bkz.Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, I, 259.

⁹⁶ Bkz. İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, III, 100.

⁹⁷ Bkz. Köksal M. Asım, *İslam Tarihi*, IV, 220-224.

demesi ve eniştesinin evinde Kur'ân okuyan *Habbab'a* 'Hz. Muhammed'in yerini söyle de yanına gidip müslüman olayım' demesi ve Peygamberimizin yanına gidip orada müslüman olması kaynaklarımızda yer almıştır.⁹⁸

Hz. Ömer'in müslüman oluşu ile ilgili rivayetlerden, onun kızkardeşinin tavrından ve eline alıp okuduğu ayetlerden etkilenip kalben müslüman olduğu, daha sonra müslümanlığına resmîyet kazandırmak için Hz. Peygamberin bulunduğu yere gittiği sonucu çıkartılabilir. Buna göre Ömer, müslüman olmadan / müslümanlığını ilan etmeden yıkanıp Kur'ân sayfalarını eline alıp okumuştur.

Bu rivayetleri serdedip onları değerlendiren *Şevkânî* şunları söyler: Hadisler mushafa ancak tâhir olanların dokunabileceğine delalet etmektedir. Fakat tâhir kelimesi müşterek bir lafız olup mümin olmaya, büyük ve küçük abdestsizlikten arınmışlığa ve beden temizliğine delalet edebilmektedir. Nitekim "Müşrikler ancak pisliklerdir" ayeti tahirden maksadın mümin olmak olduğuna, "Eğer cünüpseniz yıkanın" ayeti abdestsizlikten arınmışlığa, yine maddî ve manevî pislikten arınmışlığa 'tahir' denilmiş olmasına işaret etmektedir. Hukukçuların tercih ettiği görüşe göre ise müşterek bir lafız, mücmel olup, mübeyyen edilmedikçe kendisiyle amel olunmaz.⁹⁹

Pek çok rivayette bildirildiğine göre Sahabî de çocuklarına mushafa dokunmak için abdest almalarını emretmişlerdir.¹⁰⁰ Kur'ân Hz. *Ebu Bekir* döneminde tek bir kitap haline getirilmiş, Hz. *Osman* zamanında da, bu tek mushaf esas alınarak beş veya yedi mushaf çoğaltılıp belli başlı merkezlere gönderilmiştir. Bazı sahabînin elinde şahsa özel, tam bir Kur'ân mushafı bulunduğu dair rivayetler varsa da genel olarak sahabînin çoğunun elinde tam mushaflar bulunmamaktaydı. Bu hem ilk dönemde Kur'ân'ın öncelikle ezbere okunan bir kitap olmasının ve hem de yazı imkanlarının sınırlı olmasının tabii bir sonucuydu. Durum bu iken sahabînin çocuklarına mushafa dokunmak için abdest almalarını emretmeleri, sözü düşündürücüdür. Bunu, belki sahabînin sınırlı bir kesimine, yahut onların son dönemlerine hamletmek sözkonusu olabilir.

Öte yandan pek çok rivayette de cünüp ve hayızlı kimselerin Kur'ân okumamasının gerektiği bildirilmiştir. *Abdullah b. Ömer'den* gelen bir rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Hayızlı ve cünüp olan kimse Kur'ân'dan hiç bir şey okumasın."¹⁰¹ *Ebû Berde ve Ebû Musâ'nın* rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber Hz. *Ali'ye* şöyle demiştir: "Ey Ali! Ben kendim için istediğimi senin için de istiyorum, kendim için uygun görmediğimi sana da yakıştıramıyorum. Cünüp olduğun halde Kur'ân okuma, ruku ve secde etme."¹⁰² Ne varki cünüp ve hayızlı kimse dokunarak ve dokunmadan Kur'ân okuyamaz diyen hukukçular bile, dili oynatmadan Kur'ân ayetlerinin düşünülmesine ve zihinden geçirilmesine cevaz vermişlerdir ki bu zaten insanın tamamen elinde olan bir şey değildir. *Hanefilerin* tercih edilen görüşlerine göre hayızlı ve nifaslı kadın öğreticilerin kelime kelime Kur'ân ayetlerini okumaları caizdir. *Malikiler* ie öğretme için ve ezberlenen ayetlerin unutulmaması için hayızlı ve nifaslı kadınların Kur'âna dokunmalarına ve onu okumalarına cevaz vermişlerdir. Abdestsiz bir kişinin Kur'ân'a dokunmadan ezbere onu okuyabileceği konusunda ise hukukçular görüş birliği içerisinde oldukları. Yine hukukçular abdestiz, cünüp yahut hayızlı olan bir

⁹⁸ Bkz. Köksal M. Asım, **İslam Tarihi**, IV, 224-229.

⁹⁹ Bkz. *Şevkânî*, **Neylü'l-Evtâr**, I, 259-260.

¹⁰⁰ Bkz. M. Ali es-Sâis ve Arkadaşları, **Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm**, IV, 487-492.

¹⁰¹ Hadisin farklı varyantları için bkz. Dâraikutnî, **Sünen**, II, 117-118; Bu hadis ve rivayeti hakkında da pek çok şey söylenmiştir. Bkz. Zeyleî, **Nasbü'r-Râye**, I, 278-279.

¹⁰² Dâraikutnî, **Sünen**, II, 118-119. Başka rivayetler için bkz. Dâraikutnî, **Sünen**, II, 119-121.

kişinin bir muhafaza ile mushafı taşıyabileceğini, yine bu kişilerin Kur'ân tefsirlerini muhafazasız bile taşıyabileceklerini söylemişlerdir.¹⁰³

4- Sonuç:

Sonuç olarak ayetlerde Kur'ân-ı Kerim'in meknûn bir Kitabda olduğunun zikredilmesi; geçen zamirlerin merciiindeki farklı anlayışlar, Lâ yemessühü ifadesinde hem maddi dokunma, hem de manevi dokunma anlamına gelen 'mess' kelimesinin seçilmiş olması; 'Lâ'nın nefi lamı olabileceği gibi, nehiy lamı da olma ihtimali; 'Hû' zamirinin merciiinin hem Kitab-ı Mekkûn'a ve hem de Kur'ân-ı Kerîme raci olma ihtimali; 'mutahherûn' kelimesinin hem maddi hem de manevî temizlik için kullanılan bir kökten gelmesi ve farklı şekillerde okunması gibi nedenler ayetler etrafında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır diyebiliriz. Bunun yanında, bu konuda serdedilen hadisler ve diğer rivayetler, bir takım sened problemlerine rağmen; bu ayetlerle birlikte ele alındığında Mushafa abedestsiz dokunulmayacağı şeklinde bir görüş ortaya çıkmış ve bu görüş kabul görerek kültürümüzdeki yerini almıştır.

Konumuzun temelini oluşturan ayetin doğrudan böyle bir hüküm ifade etmemesi, bu ve benzeri ayetlerle konu ile ilgili çeşitli rivayetlerden böyle bir hükmün icthad yoluyla çıkarılamayacağı, yahut istinbat edilemeyeceği anlamına gelmez. *Derveze* bu gerçeği şöyle dile getirir: "Söz konusu ayetler, Kur'ân'ın meleklerle ilişkisine, aslının ve kaynağının temizliğine ve üstünlüğüne işaret ediyorlarsa da, ayetlerin ifade tarzından şunu belirgin bir mesaj olarak algılıyoruz: Kur'ân sahifelerde yazılıydı ve bu sahifelere azami saygı gösterilmesi gerekiyordu. Özellikle Hz. Ömer'in mülûman oluşu olayında, kızkardeşinin temizlenmediği sürece Kur'ân sahifesini vermeyeceğini belirtmesi ile ilgili rivayet dikkat çekicidir. İslam fıkında, mushafa taharetsiz el sürmenin caiz olmaması kuralı da buna dayanmaktadır."¹⁰⁴

Nitekim 'İctihad'ın sistematik olarak tanımını ilk yapanlardan sayılan *İmam Şafî*, şunları söyler: "Her hadise hakkında ya ona ait bir hüküm veya hak olan hükmün yolunu gösteren bir delalet vardır. Hadisenin sarîh hükmü varsa buna uymak gerekir. Eğer muayyen bir hükmü yoksa, hadisenin hak olan hükme götüren yolun delili icthad ile aranır, icthad ise kıyastan ibarettir.. Kıyas, deliller vasıtasıyla kitap ve sünnette geçen habere (hükmün) uygunluğunun araştırılmasıdır. Bu uygunluk da iki çeşit olur. Biri, Şarî' bir şeyi bir manadan dolayı nas ile helal veya haram kılar, biz de aynı manayı, hakkında nas bulunmayan bir meselede bulursak ona bağlı olan hükmü tatbik ederiz. İkincisi ise, bir şey, hükmü bilinen bir veya daha fazla şeye benzeyebilir, hangisine daha çok benziyorsa onun hükmünü tatbik ederiz.." Sonraki dönemlerde kapsamı genişleyen icthad, 'dini anlamak ve pratik hayata uygulamak' şeklinde tanımlanmış ve nasların bulunduğu ve bulunmadığı yerlerde onları anlamak, sözlerin maksat ve medlullerini tayin etmek için geliştirilen metodların adı olmuştur.¹⁰⁵ İşte Mushafa abdestiz dokunulması konusu da, hakkında açık bir ayet bulunmadığı farzedilse bile, Kur'ân okuma namaz gibi bir ibadet telakki edildiğinde, namaz için abdest alınmasının gereğini belirten ayete kıyas edilerek, yahut bu konudaki hadisler esas alınarak,

¹⁰³ Mahmud Safî, *el-Cedvel fi İ'rabi'l-Kur'ân*, XXVII, 129-130; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVII, 336-337. İbn Hazm, bu konudaki rivayetlerin sahih olmadığını, Kur'ân ayetlerinden bir kaç kelime ile tamamını okuma arasında fark olmadığını gerekçe göstererek, genel olarak cünüp, hayızlı, abdestli, abdestsiz herkesin Kur'ân okumasının, Mushafa dokunmasının, zikrullahla meşgul olmasının ve tilavet secdelerini yapmasının caiz olduğunu söyler. Saîd b. Müseyyeb ve Saîd b. Cübeyr'in, 'Cünüb içinde/ezberinde Kur'ân bulundurduğu halde, neden onu okuyasın?' dediklerini, İbn Abbas'ın cünüpkken Bakara suresini okuduğunu nakleder. Bkz. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, I, 94-96.

¹⁰⁴ İzzet Derveze, *Kur'ânü'l-Mecîd*, s, 84-85.

¹⁰⁵ Bkz. Karaman Hayreddin, *İslam Hukukunda İctihad*, s, 16, 22. (Şafî'nin er-Risâle'sinden.)

yahut da konunun kıyas edilebileceği diğer nasrlara ve ilk dönemden itibaren günümüze kadar devam edegelen uygulamalara dayanılarak belirlenmiştir.

İlk dönemden günümüze kadar pek çok ilim adamı, Kur'ân Mushafına taharetsiz dokunulmayacağına dair ortak bir görüş beyan etmişlerse, elbette onların bir bildikleri, kendi kriterlerine göre dayandıkları bir takım delilleri ve gözettikleri bir takım maksatları vardır. Onların iyi niyetli olarak serdettikleri bu kabil görüşlere Kur'ân babalar /atalar dinine körü körüne bağlı kalmayı reddediyor, diyerek tümüyle karşı çıkmak sağlıklı bir yol almasa gerekir. Evet Kur'ân bilinçsiz bir biçimde müşrik, kafir atalar dinine, onların örf-adet ve gidişatına uymayı şiddetle yasaklıyor.¹⁰⁶ Ama aynı Kur'ân, 'Babanız İbrahim'in milletine / dinine uyun'¹⁰⁷ diyerek, doğru yolda olan ataların yoluna bilinçli olarak uymayı emrediyor. Zira gerçeği asırlar, mekanlar ve olaylar etkilemez.

Elbette Kur'ân sıradan bir kitap değildir. Onun müslümanlar yanında ve hatta tüm insanlar yanında apayrı bir yeri vardır. Onun Mushafının öncelikle muhtevası, diğer kitaplardan farklı ve çok değerlidir. Bu ayrıcalığı onun yazıldığı kağıda ve yazıya da yansımıştır. Onu okuma adabı ve onun mushafına saygı gösterip, bir takım ön hazırlıklarla onu ele alıp okuma gibi şeylerin, ondan tam olarak istifade edilebilmesine katkısı görmezden gelinemez. İşte bu yüzden olacaktır ki, abdestsiz olarak Kur'âna dokunmama meselesi, ilk dönemden itibaren, Kur'ân'dan çıkan çok kuvvetli bir hüküm olmasa bile, belki de bir kültür, bir gelenek olarak insanların hoşuna gitti ve benimsendi. İnsan hayatının tüm yönleriyle ilgilenen ve müslümanın hayatını belli bir düzen ve disipline sokan İslam Kültürü, namaz kılmada bir takım ön hazırlıkları belirlediği gibi, Kur'ân okumadan öncede bir takım ön hazırlıkları istemiştir. Müslümanlar da hayatın tüm alanları hakkında İslamın nasrlarından bir şeyler bulma arayışı içerisinde olmuşlardır hep. Bir disiplin ve tertip abidesi olan Hz. Peygamberin günlük hayatında uyguladığı giyinip kuşanma, yeme içme, temizlenme, eve-mescide sağ ayakla girip sol ayakla çıkma, her davranışı dua yapma fırsatı bilme gibi uygulamalar bu adablar cümlesinden olup tarih boyunca müslümanlar tarafından zevkle uygulanagelmıştır. Nitekim kendisine 'Sizin bu peygamberiniz her şeyi size öğretiyor mu?' diye alay eden müşriklere Hz. *Selman* şöyle cevap vermiştir: 'Evet vallahi peygamberimiz bize tuvalette nasıl oturacağımızı ve nasıl taharetleneceğimizi bile öğretti.'¹⁰⁸ İslama ilgi duyan bir kişi bir camiye gitmiş, cami hocasıyla görüşüp konuştuktan sonra müslüman olmuş ve camiden çıkarken hocaya şu soruyu yöneltmiştir: Hocam ben bu camiye kafir olarak girmiştım, şimdi ise müslüman oldum. Söyle bana şimdi camiden nasıl çıkmalıyım? Yani bilinçli bir müslüman, tüm davranışlarının dine uygun olmasını, yahut dinî bir kimlik kazanmasını arzu eder.

Burada önemli olan, nasıl ki müslüman olmamak Kur'ân okumaya engel değilse; abdest alma işini de Kur'ân okumaya engel olarak görmemektir. Maddî manevî pek çok hikmet ve yararı olan ve günlük olarak beş vakit namaz öncesi sürekli alınagelen abdesti Kur'ân okumadan önce alma işini de çok fazla büyütmemek gerekmektedir. Evet tüm insanların doğru yolla tanışmasını sağlamak için, tüm insanlara gelen ve pek çok ayetinde 'Ey İnsanlar' diyen Kur'ân'ı okumaya, Kur'ân'ın kendisi engel olamaz. Onun mesajını müslümanların dışındaki Yahudi, Hristiyan, müşrik vb tüm insanlar duymalıdır. Zaten müslümanlar, onun mesajını kendi dışındaki insanlara da duyurmakla yükümlüdürler. Öte yandan helal-haram, caiz-caiz değil gibi hükümler müslümanlar

¹⁰⁶ "Onlara, 'Allah'ın indirdiğine uyun' denilince, 'Hayır, atalarımızı yapar bulduğumuz şeye uyarız' derler; ya ataları bir şey akıl edemeyen ve doğru olmayan kimseler idiyeler?" 2 Bakara 170. Ayrıca bkz. 5 Maide104; 7 Araf 28; 10 Yunus 78; 21 Enbiya 53; 26 Şuara 74; 31 Lokman 21; 43 Zuhruf 22, 23.

¹⁰⁷ "De ki: 'Allah doğru söyledi, doğruya meyleden İbrahim'in dinine uyun; O, puta tapanlardan değildi.'" 3 Alu İmran 95. Ayrıca bkz. 2 Bakara 130, 133, 135; 3 Alu İmran 84; 4 Nisa 125; 6 Enam 161; 12 Yusuf 38; 16 Nahl 133; 22 Hacc 78; 60 Mümtahine 4.

¹⁰⁸ Ali en-Nasif, **et-Tâc**, I, 94.

için sözkonusudur. Müslüman olmayanlar için ise bu gibi hükümlerin ne bir anlamı vardır, ne de pratik hayatta bir yaptırımı vardır. Kur'ân'ı okumak müslüman için ibadettir, dolayısıyla müslümanın Kur'ân okumaya ibadet hazırlığı içinde girmesi mantıklıdır. Ama müslüman olmayan kimselerin yaptıkları davranışları ibadet kategorisinde değerlendirmek mümkün değildir. Müslüman olmayan birisinin Kur'ân okuması da bunlardan biridir. Bu yüzden, müslüman olmamış birisinin, Kur'ân okumasının, yahut ona dokunmasının caiz olmadığını söylemek, hem mantıklı bir şey değildir, hem de böyle bir fetvanın uygulanabilirliği yoktur. Zira bir takım disiplinler, onları belirleyen otoritenin meşruluğunu kabul ettikten sonra bağlayıcıdır.

II. MÜSLÜMAN OLMAYANLARA KELAMULLAHIN ULAŞTIRILMASI**

Peygamberimiz @ insanlara davetini ulaştırırken onlara öncelikle Kur'ân ayetleriyle seslenmiş ve Kur'ândan ayetler okuyarak onları etkilemeye ve ikna etmeye çalışmıştır. Müşriklerin çeşitli soru ve itirazlarına da Kur'ân ayetleriyle cevap vermiştir. Nitekim pek çok müşrik dinledikleri Kur'ân ayetlerinden etkilenmiş, adeta çarpılmış, sonuçta ya müslüman olmuş, ya da Kur'ân karşısında hayretini gizlememiştir. Bir kaç örnek verecek olursak, bir gün yanına gelen *Velid b. Muğire'ye* Peygamberimiz Kur'ân okumuş, o da okunan ayetlerden büyük ölçüde etkilenmiş ve etkilendiği de başkaları tarafından farkedilmiştir. Kendisini yoksa müslüman mı oluyorsun, diye kınayan müşriklere ise o, şu cevabı vermiştir: "Vallahi ben Muhammed'den öyle bir kelam işittim ki, o ne insan kelimidir, ne de cin kelamı. Vallahi, içinizde Recez'ini, Kaside'sini ve Cin şiirlerini, benden daha iyi bilen biri yoktur. Ama onun okudukları bunların hiç birine benzemiyor. Vallahi onun söylediklerinde öyle bir tatlılık ve parlaklık var ki, o tepesi boy yemişli, dibi ve kökü sulak bir hurma ağacı gibidir. Muhakkak ki o, her şeye üstün gelecek ve hiç bir şey onunla baş edemeyecektir."¹⁰⁹

Peygamberimiz bir gün ashabına, Kureyşliler şu Kur'ân'ın yüksek sesle okunduğunu hiç dinlemediler, onlara kim yüksek sesle Kur'ân okur, diye sorar. Orada bulunanlardan *Abdullah b. Mesud* bu işe talip olur ve ertesi gün kuşluk vakti Kabe'ye gider, müşriklerin toplu olarak buldukları bir sırada Rahman suresini okumaya başlar. Müşrikler onun üzerine yürürler ve onu öldüresiye döverler.¹¹⁰

Ezdî kabilesinin önde gelenlerinden bir kişi olan *Tufeyl b. Amr* Mekke'ye geldiğinde Peygamberimizin yanına gitmiş ve ondan kendisine Kur'ân okumasını istemiş, ve okunan ayetlerden etkilenerek müslüman olmuştur.¹¹¹

Yine Hacc mevsiminde Mekke'ye gelen altı Hazrecli peygamberimizin yanına gelmiş, o da onlara İbrahim suresi 35-52. ayetlerini okuyarak İslama davet etmiş ve onlar müslüman olmuşlardır.¹¹² Akabe Beyatından onra Peygamberimiz *Musab b. Umeyr ve Abdullah b. Ümmü Mektum'u* halka Kur'ân okuyup öğretmeleri için Medine'ye Kur'ân muallimi olarak göndermiş ve

---

** Bu konunun, önceki konu ile birlikte ele alınmasına, Kur'ân üzerinde çalışma yapmak isteyen bir gayr-i müslimden gelen mektupta, abdestsiz Kur'ân okuma yasağının kendisini ne derece bağlayacağı konusunda soruların yöneltilmesi, Hz. Ömer'in müslüman oluşu ile ilgili rivayette konunun gündeme getirilmesi ve ilk dönem ilim adamlarının bu konuyu, Mushafa abdestsiz dokunma meselei ile birlikte değerlendirmeleri, neden olmuştur.

¹⁰⁹ Bkz. Köksal Asım, **İslam Tarihi**, IV, 53-56.

¹¹⁰ Bkz. Köksal Asım, **İslam Tarihi**, IV, 124-125.

¹¹¹ Bkz. Köksal Asım, **İslam Tarihi**, V, 81-87.

¹¹² Bkz. Köksal Asım, **İslam Tarihi**, V, 140-145.

Medine kendisinden başka hiç bir şehre nasip olmayacak şekilde, 'Kur'ân'la müslüman olan şehir' ünvanını kazanmıştır.¹¹³

Medine'de bulunan Yahudilerle yapılan tartışmalarda Kur'ân ayetlerinden yararlanılmıştır.¹¹⁴ Hicretin onuncu yılında, peygamberimizin yazılı ultiyatomu sonucu Medine'ye gelen ve orada günlerce kalan, Peygamber mescidinde Peygamberimizle konuşup tartışan, ayin vakti gelince kendi kiblelerine (doğuya) yönelerek ayinlerini mescidde yapan, altmış kişilik *Necran Hristiyan* heyeti ile yapılan tartışmalarda pek çok ayet yanında Alu Imrân suresi 1-64. ayetleri okunmuş, sonuçta hristiyan din adamlarından oluşan heyet müslüman olmamış, ama anlaşma yaparak Medine'den ayrılmıştır.¹¹⁵

Kur'ân hakkında acayip tekliflerde bulunan müşrikler hakkında inen ayetlerde, onlara karşı şu ayetlerle cevap verilmesi peygamberimize emredilmiştir: **"Ayetlerimiz onlara açık açık okununca, bizimle karşılaşmayı ummayanlar, 'Bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir' dediler. De ki: 'Onu kendiliğimden değiştiremem, ben ancak, bana vahyolunana uyarım. Ben Rabbime karşı gelirim, büyük günün azabına uğramaktan korkarım.' De ki: 'Allah dileseydi ben onu size okumazdım, size de bildirmemiş olurdu. Daha önce yıllarca aranızda buldum, hiç düşünmüyor musunuz?'"**¹¹⁶

Hz. Ömer'in müslüman oluşuyla ilgili yukarıda geçen rivayette Hz. Ömer, gusül abdesti almış olsa bile Kur'ân sayfalarını eline aldığında henüz müslüman olmamıştır. Çünkü o, eline aldığı ayetleri okumuş ve onlardan etkilenecek müslüman olmuştur.

Kur'ân'ın tüm insanlara hitaben geldiği düşünüldüğünde onun mesajını tüm insanlara ulaştırmak başta Peygamberimiz olmak üzere biz insanların görevidir. Nitekim o @ bu görevini layıkıyla yerine getirmiştir. Zira bu konuda Kur'ân'da çok açık ve net ifadeler yer almıştır. Nitekim bir ayette şöyle buyrulur: **"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah kafirlere yol göstermez."**¹¹⁷ O @, Kur'ân'ın mesajını insanlara ulaştırırken etrafını çevreleyen müşriklerden işe başlamış ve onlara Allah'ın ayetlerini okumuştur. Çünkü bizzat Kur'ân'ın kendisi, Kur'ân ile cihad edilmesini emretmiştir: **"Sen, inkarcılara uyma, onlara karşı olanca gücünle onunla (Kur'ân'la) cihad et."**¹¹⁸

İlk müslümanlar da aynı şekilde ayetleri insanlara okumuşlardır. Onların tebliği, kendi sözlerinden ziyade, ağırlıklı olarak Kur'ân ayetlerinden oluşmaktaydı. Nitekim Habeşistan'a hicret eden müslümanlar da *Necâşi'nin* huzurunda Meryem suresinin ilk kırk ayetini okuyarak Kur'ânî gerçekleri Kitap ehline ulaştırmıştır.¹¹⁹

Şimdi Kur'ân ayetlerini okuyarak gayri müslimlere ulaştırmak bir vecibe olurken, o ayetlerin yazılı olduğu sayfaları onlara vermek, yahut o sayfaları onların ellerine almalarına engel olmak hem akıl karı bir iş değil, hem de bu pratikte mümkün değildir. Üstelik Kur'ân'ın da bildirdiği üzere

¹¹³ Bkz. Köksal Asım, **İslam Tarihi**, VIII, 63-64.

¹¹⁴ Bkz. Köksal Asım, **İslam Tarihi**, VIII, 266-285.

¹¹⁵ Bkz. Köksal Asım, **İslam Tarihi**, XVII, 193-217.

¹¹⁶ 10 Yunus 15-16.

¹¹⁷ 5 Maide 67.

¹¹⁸ 25 Furkan 52. İbn Abbas, ayette geçen zamirin Kur'ân'a gittiğini ve yapılması istenen cihad-ı kebir'in Kur'ân ile yapılacağını, söyler. Bkz. Kurtubî, **el-Câmi'**, XIII, 58; İzzet Derveze, **et-Tefsîru'l-Hadîs**, II, 269.

¹¹⁹ Bkz. Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, III, 203.

müşrikler okunan Kur'ân ayetlerini karıştırmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bu ise, onların Kur'ân ayetleriyle ilgilendiklerinin, onları dinleyip öğrendiklerinin ve ondan sonra onu dillerine doladıklarının açık kanıtıdır.

Hz. Peygamberin İslam'a davet mektuplarında ayetlerin yazılı olması da müslüman olmayanlara Kur'ân'ı yazılı olarak ulaştırmakta bir sakınca olmadığına bir delilidir. Zira tek bir ayete de Kur'ân denmiştir. Hz. Peygamberin davet mektuplarının hemen hepsi Kur'ândan bir ayet olan besmele ile başlamıştır. Mektuplarının çoğunda Taha suresi 47. ayeti ve Alu İmran suresinin 64. ayeti yer almıştır.¹²⁰ Yine o Kayser Heraklius'e yazdığı mektubunda Tevbe suresi 29. ayetini yazmıştı.¹²¹ Hımyer krallarını İslam'a davet için gönderdiği elçiye bir takım tavsiyelerde bulunmuş ve onlara daveti ulaştırırken Beyyine suresini ve Şûrâ suresi 15. ayetini okumasını emretmişti.¹²² Yine Peygamberimiz Hicretin 9. yılında müşriklere bir ultiatom olarak inen Berâe (Tevbe) suresinin başından 30-40 ayetin yazdırıp Hz. Ali'ye vermiş ve Hac sırasında tüm halka bu ayetleri okumasını ona emretmiştir.¹²³ Bundan yola çıkarak *Hakem, Hammâd, Davûd b. Ali* gibi ilim adamları abdestli olsun olmasın müslüman ve kafirin Kur'ân'a dokunmasında bir sakınca olmadığını söylemişlerdir.¹²⁴

Bu konuda Kur'ân'da şu ayet yer almıştır: **"Müşriklerden biri sana sığınrsa, onu güvene al; ta ki Allah'ın sözünü dinlesin. Sonra onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Çünkü onlar bilgisiz bir topluluktur."**¹²⁵

Bu ayetin yer aldığı Tevbe suresinin ilk bölümü olan 1-37. ayetleri Hicretin 9. yılı Zilkade ayında inmiştir. Bu ayetler indiği sırada Arabistan'ın büyük bir bölümünde iyi teşkilatlanmış, güçlü ve medeni bir İslam devleti kurulmuştu. Hicretin 8. yılında Mekke kansasız olarak fethedilmiş ve Mekkeliler kendi istekleriyle müslüman olmuştu. Cahiliyye yanlıları İslama karşı Huneyn'de bir kez daha hamle yapmak için toplanmışlar, ama yapılan savaş müslümanların zaferiyle sonuçlanmıştı. Hicretin 9. yılında düzenlenen Tebuk seferiyle de Roma İmparatorluğuna İslamın gücü gösterilmiş oluyordu.¹²⁶ Artık İslamın hak din olduğu gözler önüne serildikten ve İslamın gücü ortaya çıktıktan sonra, hala müslüman olmakta tereddüt eden az sayıdaki müşriklere ciddi bir uyarının yapılması gerekiyordu. İşte bu uyarı ultiatom mahiyetinde gelen Tevbe suresinin ilk ayetleriyle yapıldı. Ayetlerle bu kararsız müşriklere dört aylık bir süre tanınıyordu. Bu sürenin bitiminde müslümanların arasında yaşayan müşrikler ya müslüman olacaklar, ya savaşacaklar, yahut da ülkeyi terkedip başka yerlere gideceklerdi. Bu ultiatom ile İslamın merkezi, içten gelebilecek tehlikelere karşı korunmuş oluyordu. Nitekim öyle de oldu. Bu ultiatomdan sonra müşriklerle ciddi bir savaş olmadı. Daha önce inen bunca ayetlerle adeta onları İslam olmaya hazırlayan Kur'ân, onları uyandırmak için son uyarısını biraz tehditli bir şekilde yaparak onların

¹²⁰ Bkz. İbn Hıbbân, *Sahîh*, XIV, 495; Abidin Sönmez, *Rasulullah'ın İslam'a Davet Mektupları*, s, 52-60. Hz. Peygamber, onların mektuplara dokunacaklarını bile bile, onların içerisine ayetler yazmıştır. Bkz. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, I, 96-97.

¹²¹ Ebu Ubeyd, *Kitabü'l-Emvâl*, s, 32; Köksal Asım, *İslam Tarihi*, XVI, 232.

¹²² İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 282-283; Köksal Asım, *İslam Tarihi*, XVI, 286-287.

¹²³ Bkz. Köksal Asım, *İslam Tarihi*, XVI, 429-441.

¹²⁴ Bu konuda *krime'den* gelen bir rivayete göre ise *İbn Abbas'ın* Kitap ehlinin Kur'ân okuma fırsatı tanınmamasını istediği anlaşılmaktadır. Bkz. Kurtubî, *el-Câmi'*, XVII, 226-227. İbn Abbas'ın bu yaklaşımı, Hz. Peygamberin, Kur'ân sayfalarıyla küfür diyarına yolculuk yapılmasını yasaklayan (Bkz. Buhârî, Cihad 129; Müslim, İmare 93) hadisi ile aynı maksada yönelik olsa gerekir. Zira Hz. Peygamber, henüz bir kitap haline getirilmemiş ve inmeye devam eden Kur'ân pasajlarının, müslüman olmayanların eline geçerek tahrif edilmesi endişesiyle böyle bir yasak koymuştu.

¹²⁵ 9 Tevbe 6.

¹²⁶ Bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, II, 191-202.

İslam olmalarını sağladı. Hedef oluk oluk kan dökmek değil, kararsız insanların tereddütlerine son vermek ve İslam toplumunu ilerde tehlike arzedecek bir iç tehlikeye karşı korumaktı.

İşte bu sert ihtarlarla dolu ayetler grubunun içerisinde yukardaki ayet yer aldı. Buna göre, savaş halinde bile olsa, müslüman olmayanlara İslamı tanıma fırsatı verilmeliydi. Onların Kur'ân'ı dinlemeleri sağlanmalı ve İslamı kabul etmedikleri takdirde güven içerisinde gitmek istedikleri yere gitmelerine imkan verilmeliydi. Nitekim Tefsircilerimiz, savaş halinde bile bir savaşçı, Kur'ân dinlemek ve İslamı tanımak için geldiğini söylese, müslümanlar onu güvenli bir şekilde ağırlamalı, onun İslamı tanımasına fırsat vermeli, müslüman olmadığı takdirde de memleketine güvenle dönmesine imkan tanınmalıydılar, görüşünde birleşmişlerdir. Ayetin kıtal ayetiyle mensuh olduğunu söyleyenler olmuşsa da, genel olarak ilim adamlarımız ayetin muhkem olduğunu ve hükmünün kıyamete kadar geçerli olduğunu söylemişlerdir.¹²⁷

Bu ayet, Allah'ın dini üzerinde düşünüp kafa yormanın ne derece büyük bir iş olduğuna da delildir. Öyleki kanının heder edilmesi sözkonusu olan bir savaşçı, Kur'ân'ı dinlemek istediğini söyleyince öldürülmekten kurtuluyor ve güven içerisinde memleketine dönebilme imkanını elde edebiliyor. Yine ayet, dinde taklidin yeterli olmadığına ve imanda tahkikin gerçekleşmesi için delilleri düşünüp öğrenmenin gereğine de işaret etmektedir. Eğer taklid yeterli olsaydı, kafire böyle bir imkan tanınmaz, müslüman ol, yoksa seni öldürürüz, denilmesi gerekirdi. Oysa ayet müslüman olmayan kişinin Allah'ın kelamını dinleyip anlamasına imkan tanınmasını emretmektedir. Arapça bilmeyen birinin anlamadan Kur'ân'ı dinlemesi yeterli değildir. Önemli olan onu anlaması ve Allah'ın kelamından, kendi şüphelerini izale edecek konularla ilgili açıklamaları dinlemesidir.¹²⁸ Sonuç olarak şartları oluştuğunda savaşa izin veren İslamın, temel hedefi tüm insanlığın doğrularla tanışmasını sağlamaktır. Yoksa o, insanları birbirlerine kırdırmak için gelmiş bir din değildir.

Evet, yirmi üç yıla yakın bir tebliğ sürecinden sonra hala müslüman olup olmamakta tereddüt eden müşriklere, müslüman olmaları, yahut terk-i diyar etmeleri, yahut da savaşa hazır olmaları konusunda onlara dört aylık bir süre tanıyan bu ultiatom niteliğindeki ayetlerin arasında böyle bir ayetin yer alması son derece ilginçtir. Demek ki, İslamı bütün yönleriyle anlattıktan sonra, en son çare olan savaş aşamasına gelindiğinde bile, bir müşrik Allah'ın kelamını dinlemek üzere müslümanlara müracaat etse, ona eman verilmeli; Kelamullahı dinleyip anlayabileceği, üzerinde düşünüp karar verebileceği bir güven ortamı hazırlanmalıdır. Müşrik olanlara böyle bir fırsat verilirse, Kur'ân'ın 'Kitap Ehli' diyerek müşriklerden farklı bir statüde değerlendirdiği Yahudi ve Hritiyanlara, istemeleri halinde Kelamullahın mesajını ulaştırmanın önemi kendiliğinden anlaşılır. Yine savaş aşamasında bulunan kimselerden biri için durum böyle olursa, barış halinde bulunan kimelelere Kur'ân'ın mesajını ulaştırabilmek için neler yapılmaz ki? Kelamullahı dinlemek için müracaat eden bir kişi, Kur'ân hakikatlarını dinledikten sonra da müslüman olmak itemezse, onun memleketine güvenli bir şekilde dönmesine imkan tanınmalı ve böylece o kişi, evine gidip baskılardan uzak daha özgür bir ortamda, daha salim bir kafayla dinlediği gerçekleri sağlıklı bir biçimde yeniden düşünüp değerlendirebilmeli ve kararını ona göre vermelidir. İşte Kur'ân'ın, mesajını tüm inanlara ulaştırmak için gösterdiği özen; onun düşünce, inanç ve vicdan özgürlüğüne verdiği önem.

Sonuç:

Pek çok ayette, biz insanlara inmeden önce Allah katında bulunan Kur'ân-ı Kerim için 'Kitab' kelimesi kullanılmıştır. Bu, Kur'ân'ın Allah katında, bizim anladığımız ve bildiğimiz maddî

¹²⁷ Bkz. Kurtubî, *el-Cami'*, VIII, 75-77.

¹²⁸ Bkz. Râzî. *Tefsîr*, XV, 226-229; Tabatabaî, *el-Mîzân*, X, 153-156.

kağıtlar ve bizim kullandığımız bir yazı çeşidi ile yazılı bulunduğu anlamına gelmez. Belki Yüce Yararııcı Kur'ân'ın, kul sözü karışmadan, değişmeden orjinal bir Allah Kelamı olarak indiğini bize anlatmak için onu 'Kitab' olarak nitelemiştir. Çünkü insanlar arasında bir metnin orjinal olarak saklanabilmesi, büyük ölçüde onun yazılı olmasına bağlıdır. Zaten Kur'ân ayetleri de Hz. Peygambere yazılı maddî metinler olarak inmemiştir. Kur'ân'dan ilk olarak 'Kitab' diye bahseden Sâd suresi ayeti de 38. sırada Mekke'de inmiş bir surede bulunmaktadır. Ondan önce gelen pek çok ayette okumaktan ve okunan şey anlamına 'Kur'ân'dan bahsedilmektedir. Bunun için Kur'ân önce okunan, sonra yazıya geçirilen bir Kitabdır.

İşte Allah katındaki Levh-i Mahfuzda bulunan Kur'ân'dan bahseden Vâkıa suresi ayetleri de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Hz. Peygamber için şair, sihirbaz, cinlenmiş deli, kafasından konuşan sapık biri; Kur'ân için ise şiir, sihir, öncekilerin masalları, şeytanın sözü, uydurulmuş bir söz gibi saldırgan ve seviyesiz iddialarda bulunan Mekke müşriklerine cevap olmak üzere inmiş olan Vâkıa suresinin bu ayetleri, tıpkı diğer pek çok ayet gibi, Kur'ân'ın Allah katındaki korunmuşluğundan ve özel yerinden bahsetmektedir.

Kur'ân'a abdestsiz dokunulamayacağına delil olarak gösterilen ayetler, bağlam, indiğı ortam ve lafızları itibarıyla, Allah katındaki Kur'ân'ın niteliğini bildirmekte olup, hüküm bildirmek için gelmiş değildir. Fakat huhukçularımız, hüküm bildirmek için inmemiş olan Mekkî ve Medenî pek çok ayetten çeşitli hükümler çıkarmışlardır. Onlar bu hükümleri, ya doğrudan bu kabil ayetlerden çıkarmışlar, ya da kıyas yoluyla başka naslardan çıkardıkları hükümlere bu kabil ayetleri referans göstermişlerdir.

İşte Vâkıa suresi ayetlerinden işaret yoluyla, Kur'ân'a abdestsiz dokunulmayacağı, hükmünü çıkaranlar olduğı gibi, konu ile ilgili çeşitli hadis ve rivayetlerden çıkardıkları hükme bu ayetleri de referans gösterenler olmuştur. Sonuçta Mushafa abdestsiz dokunmama hükmü, asırlardan beri uygulanarak ve hatta Mushaf kaplarına yazılarak kültürümüzdeki yerini almıştır.

Kur'ân, tüm inanların gerçeklerle tanışmasını hedefleyerek tüm insanlığa gelmiş evrensel bir Kitaptır. Onun muhatabı tüm insanlardır. Bu nedenle tüm herkes onun davetinin konusudur. Kur'ân'ın mesajını tüm insanlığa ulaştırmak da, öncelikle onu tanıyan, ona inanan müslümanların görevidir. Kelamullahın mesajını müslümanlara ulaştırmak kadar, müslüman olmayanlara da ulaştırmak önemlidir, bir insanlık ve müslümanlık borcudur. Bu konudaki tüm engelleri bertaraf etmek için gayret göstermek de bu ümmet için temel bir vecibedir.

Allah Kelamı Kur'ân'dan tam olarak yararlanabilmek için, onun muhatabı olan herkesin, onun sıradan bir kitap olmadığına bilincinde, gereken maddî ve manevî hazırlıkları yaparak onu okuyup anlamaya ve gereklerini yerine getirmeye gayret etmesi gerekir. Tüm çeşitleriyle temizlik, her çeşit pislik ve gürültü kirlerinden arınmış nezih bir ortam, hep gerçeğı arayan, ön yargı ve saplantılardan uzak bir bakış açısı, bütüncül bir yaklaşım, ayetlerin nüzul ortamını ve bağlamını tesbite yarayan ön bilgiler.. bu hazırlıklar cümlesinden sayılabilir. Unutulmasın ki bu sayılanlar, Kur'ân'dan en ileri düzeyde yararlanmayı sağlayacaktır. Yine unutulmasın ki, biz insanlar için inmiş olan Kur'ân, anlaşılacak için kolaylaştırılmış; gereğı yerine getirilmek için de, düşünen, araştıran bir topluma inmiş son ilahî mesajdır.

Kaynaklar:

Alaüddin Ali b. Belbâz (739/1338), **el-İhsân fî Takrîbi Sahîh İbn Hibbân**, Beyrut, 1991.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

- Alûsî Şihabüddin Mahmud (1270/1854), **Ruhu'l-Meânî** (16 c), Beyrut, 1994.
- Askalânî Ahmed b. Ali b. Hacer (852/1448), **Fethu'l-Bârî**, Beyrut, 1995.
- Atay Hüseyin, **'Kur'ân ve Temizlik'**, E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kayseri, 1985.
- Buhârî Muhammed b. İsmail (256/869) **Sahîhu'l-Buhharhi**, Beyrut, 1987.
- Cerrahoğlu İsmail, **Tefsîr Tarihi**, Ankara, 1988.
- Cessâs Ebubekir Ahmed b. Alî, **Ahkâmü'l-Kur'ân** (5 c.), Kahire, ty.
- Dârakutnî, Ali b. Ömer (385/995), **Sünen**, Medine, 1966.
- Darimî Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirahman (255/868), **Sünen** (2c), Kahire, 1386.
- Derveze Muhammed İzzet, **et-Tefsîru'l-Hadîs**, Dâru'l-İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1962.
- Derveze Muhammed İzzet, **Kur'ânü'l-Mecîd**, Çeviren, Vahdettin İnce, Ekin Yayınları, İstanbul, 1997.
- Ebû Hayyân Muhammed b. Yusuf (745/1344), **el-Bahrü'l Muhît** (11c) Daru'l fikr , Beyrût, 1992.
- Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, **Kitabü'l-Emvâl**, Darü'l-Fikir, Beyrût, 1975.
- Elbânî Muhammed Nâsiruddîn, **İrvâü'l-Ğalîl fî Tahrîci Ehâdîsi Menâri'-Sebîl**, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1985.
- Fîruzabâdî Muhammed b. Ya'kub (817/1414), **Besâir Zevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz** (6c), Beyrut, ty.
- İbn Âşûr Muhammed Tâhir, **Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Mısır, 1384.
- İbn Hazm Ebû Muhammed Ali b. Ahmed el-Endelûsî (456/1063), **el-Muhallâ bi'l-Âsâr**, Beyrut, 1984.
- İbn Hişâm Abdülmelik (218/833), **es-Siretü'n-Nebeviyye**, Mısır, 1955.
- İbn Kayyım el-Cevziyye(751/1350), **et-Tefsîru'l-Kayyım**, Beyrut, ty.
- İbn Sa'd (230/844), **et-Tabakâtü'l-Kübrâ** (9c), Daru Beyrût, Beyrût,1957.
- İbnü'l-Arabî Ebubekir (543/1148), **Ahkâmü'l-Kur'ân** (4 c.), **Beyrut, 1972.**
- İbnü'l-Cevzî Ebu'l-Ferac (597/1200), **Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr** (9c), Beyrut, 1984.
- İsfehânî Rağıb(502/1108), **el- Mufredât fî Garibi'l- Kur'an**, Dâru Kahramân, İst. 1986.
- Karaman Hayreddin, **İslam Hukukunda İctihad**, DİB Yayınları, Ankara, 1971.
- Köksal M. Asım, **İslâm Tarihi** (18 c), Şamil Y. İst, 1987.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

Kurtubî Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed (671/1272), **el-Cami' li Ahkami'l-Kur'ân** (20 c), Beyrut, 1952.

Mahmud Safî, **el-Cedvel fi İ'rabi'l-Kur'ân**, Dımeşk, 1995.

Malik b. Enes (179/795), **el- Muvaatta** (2c) Kâhire, 1951.

Mevdûdî Ebu'l-A'lâ (1400/1979), **Tefhimü'l-Kur'ân** (7 c), İstanbul, 1996.

Muhammed b. Ebîbekir er-Râzî (666 ?), **Enmûzec Celîl fi Esile ve Ecvibe min Garâibi Âyi't-Tenzîl**, Beyrut, 1990.

Râzî Muhammed b. Hüseyin Fahrüddin (606/1209), **et-Tefsiru'l- Kebir** (32c), Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Tahran, ty.

Sâbûnî Muhammed Ali, **Ravâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm** (2 c.), Beyrut, 1980.

Sâis Muhammed Ali ve Arkadaşları, **Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm** (4 c.), Beyrut, 1994.

Sönmez Abidin, **Rasûlullahın İslama Davet Mektupları**, İstanbul, 1984.

Suyûtî Celalüddin (911/1505), **el-İklîl fi İstinbâti't-Tenzîl**, Beyrut, 1985.

Suyûtî Celalüddin (911/1505), **el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân** (2 c), Mısır, 1978.

Suyûtî Celalüddin (911/1505), **Tefsîru'd-Dürri'l-Mensûr fi't-Tefsîri'l-Me'sûr** (8 c.), Beyrut, 1983.

Şevkânî Muhammed b. Ali b. Muhammed (1255/1839), **Neylü'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr**, Kahire, 1993.

Tabatabâî Muhammed Huseyn, **el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'ân** (21 c), Beyrut, 1971.

Tahâvî Ebû Ca'fer (321/933), **Ahkamü'l-Kur'âni'l-Kerîm**, İstanbul, 1995.

Zeyleî, Cemalüddin (762/1360), **Nasbü'r-Râye**, Kahire, 1995.

Zühaylî Vehbe, **İslam Fıkhı Ansiklöpedisi** (10c), Türkçesi: Komisyon, İstanbul, Risale, 1992.